

FRAMTIDSUTSKOTTETS BETÄNKANDE 1/2002 rd

Statsrådets redogörelse Balanserad utveckling i Finland 2015

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 13 november 2001 statsrådets redogörelse Balanserad utveckling i Finland 2015 (SRR 4/2001 rd) till framtidsutskottet för beredning.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- riksdagsledamot Timo Korva
- statssekreterare Rauno Saari, statsrådets kansli
- region- och kommunminister Martti Korhonen, överdirektör Veijo Kavonius och projektdirektör Ulla-Maija Laiho, inrikesministeriet
- kanslichef Markku Linna, undervisningsministeriet
- landsbygdsråd Eero Uusitalo, jord- och skogsbruksministeriet
- kommunikationsråd Antti Kohtala, kommunikationsministeriet
- kanslichef Markku Lehto, social- och hälsovårdsministeriet
- konsultativ tjänsteman Pekka Tiainen och projektdirektör Tuulikki Petäjäniemi, arbetsministeriet
- landshövding Eino Siuruainen, Uleåborgs länsstyrelse
- direktör Jaakko Kekoni, Nordsavolax arbetskrafts- och näringscentral
- generaldirektör Veli-Pekka Saarnivaara, Teknologiska utvecklingscentralen Tekes

- utvecklingschef Mauri Nieminen, Statistikcentralen
- direktör Martti Launonen, Uleåborgsregionens kompetenscentrum - Teknopolis
- forskningschef Raija Volk, Pellervo ekonomiska forskningsinstitut
- överombudsman Aatto Prihti och forskningschef Antti Hautamäki, Jubileumsfonden för Finlands självständighet SITRA
- direktör Matti Kamppinen, Tulevaisuuden tutkimuskeskus
- stadsdirektör, överborgmästare Eva-Riitta Siitonen, Helsingfors stad
- stadsdirektör Pekka Kettunen, Jyväskylä stad
- stadsdirektör Elina Lehto, Lojo stad
- ordföranden för kommunstyrelsen Veikko Guttorm, Utsjoki kommun
- planeringschef Outi Torvinen, Finnmark fylkeskommune, Norja
- intressebevakningschef Jaakko Ylitalo, Lapplands förbund
- landskapsdirektör Aimo Lempinen, Nylands förbund
- direktör Juhani Kuusi, Nokia Research Center
- verksamhetsledare Kaarina Laine-Häikiö, Reumaförbundet
- filosofie doktor Pekka Himanen, Helsinki Institute for Information Technology, Tekniska högskolan
- professor Raimo Sepponen, Tekniska högskolan
- professor Kari Pitkänen, Helsingfors universitet
- kansler Kauko Sipponen

- professor Markku Sotarauta, Tammerfors universitet
- professor Krister Ståhlberg, Åbo Akademi
- professor Asko Suikkanen, Lapplands universitet
- rektor, professor Perttu Vartiainen, Joensuu universitet
- rektor, professor Esko Riepula, Lapplands universitet.

REDOGÖRELSENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

Statsrådets framtidsredogörelse på lång sikt tar fasta på den regionala utvecklingen. Befolknings-, produktions- och sysselsättningsutsikterna under de femton följande åren granskas för olika typer av regioner.

Regeringen har i enlighet med riksdagens förslag innefattat en befolkningspolitisk redogörelse i framtidsredogörelsen (RSk 10/2001 rd).

Efter den ekonomiska depressionen har samhällsekonomin utvecklats gynnsamt i Finland. Trots att den ekonomiska tillväxten har pågått en längre tid är arbetslösheten stor i vårt land. Under de närmaste decennierna påverkas vårt samhälle i betydande grad av att befolkningen åldras. Redan under de närmaste åren överstiger antalet personer som lämnar arbetskraften antalet personer som upptas i arbetskraften och antalet pensionärer ökar snabbt.

Den allmänna samhällsutvecklingen påverkar landets regioner på olika sätt. Under de senaste åren har den regionala utvecklingen i Finland präglats av flyttningsströmmar. Tillsammans med att befolkningen åldras förutspås koncentrationen av befolkningen och produktionen medföra tillspetsade problem inte bara i de regioner som har ett flyttningsunderskott utan även i andra regioner.

I sin granskning av den föränderliga omvärlden bedömer regeringen internationaliseringen,

Finlands konkurrenskraft, det finländska informationssamhället, Europeiska unionens koncentring och utvidgning, befolkningstillväxten och arbetskraften, den regionala utvecklingens differentiering och miljön som konkurrensfaktor.

Regeringen ser på utvecklingen i tillväxtcentra, övriga stadsregioner och på landsbygden samt bedömer förändringarna i regionstrukturen och samhällsstrukturen i vårt land.

I redogörelsen framför regeringen sina riktlinjer som behandlar utbudet av arbetskraft, förberedelser inför befolkningens åldrande, invandring och utlänningars sysselsättning, utbildning, kulturella tjänster och idrottstjänster som regionala attraktionsfaktorer, uppmuntran till företagssamhet, forskning och utveckling, kommunernas ekonomi, regionala utvecklingsprogram, förenhetligande av samhällsstrukturen, bostadsproduktion, trafik- och kommunikationsnätverket och tillgången på välfärdstjänster i regionerna.

Redogörelsen baserar sig på utredningar om befolknings-, sysselsättnings- och produktionsutvecklingen samt den regionala befolknings- och arbetskraftsutvecklingen. Statsrådets kansli har publicerat utredningarna under rubriken "Väestön työllisyyden kehitysnäkymiä".

ÖVERVÄGANDEN I BETÄNKANDET

Motivering

I Världen och Finland — omvärldsförändringar

Förändringar i omvärlden skapar den ram inom vilken såväl nationella som regionala aktörer måste analysera framtidens möjligheter och hotbilder och bedöma sina egna styrkor och svagheter.

1.1. Globala förändringar

De viktigaste globala förändringarna utgörs av förändringar i den ekonomiska företagsamheten, samverkan och konflikter mellan olika kulturer, demografiska förändringar, den tekniska utvecklingen, förändringar i den internationella säkerheten och ekologiska och sociala trender inom en hållbar utveckling. De mest centrala förändringarna med tanke på redogörelsen hänför sig till ekonomi, teknik och befolkning (se kapitel II). Dessa förändringar analyseras mera ingående. Om de övriga framförs till att börja med synpunkter som är relevanta för redogörelsens teman.

Under de senaste åren har trender som understryker den kulturella identiteten vuxit sig allt starkare. De kan ses som en motkraft till de tendenser som understryker globaliseringens rörlighet och de framträder framför allt i ett starkare lokalt, nationellt, etniskt och religiöst engagemang. Med tanke på de bärande idéerna i redogörelsen spelar de en viss roll inte minst som nya utmaningar för den internationella flyttningsrörelsen och invandringspolitiken.

Framtidsutsikterna för den internationella säkerheten är osäkra och präglas av möjligheten att helt nya spänningar kan växa fram. Det väsentliga med hänsyn till grundtankarna i redogörelsen är det ökade riskmedvetandet i alla ekonomiska, samhälleliga och politiska aktiviteter. Detta leder till ökade kostnader för riskhantering, vilket kan bromsa upp den ekonomiska tillväxten i betydande grad.

Tendenserna inom tre dimensioner av en hållbar utveckling — den ekonomiska, sociala och ekologiska — pekar i olika riktningar. En klar generell tendens under de senaste tio åren har varit ökade skillnader i ekonomisk och social utveckling. Det essentiella med tanke på den ekologiska dimensionen i framtiden är att man redan har börjat verkställa världsomspännande åtgärdsprogram i centrala globala miljöfrågor, senast gällande klimatförändringen. Det är avgörande för framtiden att åtagandena i handlingsplanen från toppmötet för hållbar utveckling i Johannesburg om att minska fattigdomen, lägga om konsumtionsvanor och produktionsmetoder,

utnyttja naturresurser på ett hållbart sätt och förstärka FN:s roll kan genomföras.

I de ledande länderna i världen pågår en övergång från industrisamhälle till informationssamhälle. Flera experter hävdar att informations-samhället kommer att resultera i en tredje industriell revolution i och med den allmänna tillgången till Internet. I Internet förenas informations- och kommunikationsteknik (Information and Communication Technology, ICT) på ett världsomstörtande sätt. Internet och IKT åstadkommer på 2000-talet en lika stor förändring i världen som ångmaskinen på 1800-talet och elektricitetens genombrott på 1900-talet. Den IKT-inducerade tredje omvälvningen kommer att fortgå i decennier medan Internet sprider sig till industri och tjänster.

Förändringarna i arbetet kommer att vara stora för samhället och den enskilda människan. Arbetet förändras och kompetens, lärande, ny kunskap och innovationer lyfts fram. Framväxten av nätverk har förändrat arbetskulturen i grunden och en globalisering av arbetsmarknaden har satt in. I brytningsfasen uppstår ytterlighetsfenomen som den nya ekonomiska bubblan eller exceptionella möjligheter som att ett företag som Nokia i ett litet land växer sig till global teknik- och marknadsledare på mobiltelefoner.

1.1.1 Den globala ekonomin och Finland. Till följd av globaliseringen blir inte minst ekonomiska och industriella faktorer, men också kunskapsmässiga och till civil aktivitet anknutna faktorer beroende av varandra och de ekonomiska kärnprocesserna organiseras i ett globalt perspektiv. Människor, kapital, varor, tjänster, information och idéer rör sig oberoende av gränser, precis som de risker som är förknippade med dem. Det sker en allt starkare samgång i nätverk som grundar sig på kommunikationsförbindelser, framför allt Internet. Utvecklingen i den globala ekonomin karakteriseras av en allt närmare integrering av ekonomiska aktiviteter och geografiska områden i ett världsomspännande perspektiv.

Framväxten av en global marknad har delvis ändrat på spelreglerna för ekonomisk aktivitet.

Både företag och medborgare har betydligt bättre möjligheter att bedriva verksamhet globalt. Kostnads- och priskonkurrensen mellan företag har skärpts. Konkurrensen på den globala marknaden kräver gott om resurser, vilket gör det svårare för små företag att etablera sig. För små länder erbjuder globaliseringen vissa fördelar. Deras teknologiintensiva företag har nu tillgång till en världsomfattande marknad. Om små länder har lyckats skapa erkända kunskaps- och kompetensmiljöer ser företagen dem som attraktiva etableringsställen.

Liberaliseringen av den finansiella marknaden och handelsvillkoren och avregleringen av kommunikationstjänster, energiproduktion och service har utgjort och utgör fortfarande ett viktigt led i den allmänna ambitionen att avveckla existerande begränsningar. Avregleringen av kapitalrörelserna har i kombination med utvecklingen och tillämpningen av informations- och kommunikationstekniska har gjort att de globala kapitalströmmarna har ökat dramatiskt vad gäller både volym och snabbhet: det finansiella kapitalet söker de mest lovande investeringsobjekten i ett globalt sammanhang.

De direkta utländska investeringarna har fått en accentuerad roll i en värld med fria kapitalrörelser. Under 1990-talet ökade produktionen i hela världen med omkring 60 % och handeln med omkring 100 %, medan de direkta utländska investeringarna gick upp med inemot 600 %. Framför allt sedan slutet av 1990-talet har investeringar i ökande grad gjorts i form av företagsköp och företagsfusioner: de utgör redan nu över 80 % av alla utländska investeringar.

De direkta utländska investeringarna sker till omkring 75 % mellan industriländer; u-ländernas andel har minskat från 40 % i mitten av 1990-talet till cirka 25 %.

Denna utveckling tog sin början inom industrin men den har gått fram i allt snabbare takt också i servicebranscherna. Kunskapsintensiva funktioner och företag koncentreras. Tillhållande och utveckling av tjänster förutsätter alltid ett gediget befolkningsunderlag: mänsklig interaktion är det väsentliga innehållet i tjänster. Ju mer befolkningen koncentreras i världen, desto

mer koncentreras tjänsterna och avfolkningsområden hotas av mindre och sämre service.

Många aspekter av de världsekonomiska funktionsprinciperna gynnar en koncentrerad utveckling: under de senaste årtiondena har det funnits tecken på koncentrerad åtminstone när det gäller förmögenhet, produktion och befolkning. Bland dessa aspekter kan den informationsbaserade ekonomin nämnas särskilt. Det är alldeles uppenbart att produktionen av ny information och den utveckling som sker utifrån den, inte minst inom området högteknologi, har haft nytta av den fortsatta, nära interaktionen mellan enheter i olika branscher.

Flyttningen till dessa centra genererar efterfrågan på tjänster och ökad serviceproduktion. Detta kan ses som något av en paradox i det nätverksintensiva informationssamhället där det är tekniskt möjligt att få tillgång till alla typer av information i ett globalt perspektiv.

Internationaliseringen av företagsamheten har resulterat i att nationer, områden och orter konkurrerar om investeringar, företag och kompetenta människor.

Irland kan tas som exempel på ett europeiskt land som på 1990-talet klarat sig med framgång i konkurrensen. Landets närhistoria är relevant med tanke på vissa av de centrala temana i redogörelsen, inte minst den demografiska utvecklingen. Under 1993—2000 ökade Irlands bnp med 8,9 % per år, bnp per person med 8,0 %, sysselsättningen med 4,9 % och sysselsättningstallet (sysselsatta/befolkning) med 3,8 %. Den snabba tillväxten i sysselsättningen är särskilt exceptionell. Tack vare den minskade arbetslösheten från över 16 till under 4 %. Uppgången i levnadsstandarden förklaras nästan helt med den ökade sysselsättningen. År 1993 fanns det i Irland tio sysselsatta per 21 icke-sysselsatta jämfört med tio mot fjorton år 2000.

Många faktorer har framkastats som förklaring på utvecklingen: en relativt välutbildad arbetskraft, en synnerligen gynnsam demografisk försörjningskvot för befolkningen, uppkomsten av den gemensamma marknaden och att EU:s strukturfonder har kunnat utnyttjas på ett klokt sätt, att den offentliga ekonomin har satts i skick,

att landet har lyckats locka till sig utländska företag samt trepartssamarbete som har betytt skattelättnader och moderata lönehöjningar. Enligt de färskaste utredningarna är de viktigaste faktorerna en gynnsam demografisk försörjningskvot och framför allt Irlands förmåga att locka till sig utländska, främst amerikanska, företag och investeringar. Vad gäller framtiden kan det konstateras att den demografiska utvecklingen i Irland kommer att vara fortsatt gynnsam både ekonomiskt och socialt: under de kommande årtiondena åldras till exempel befolkningen långsammare än i något annat EU-land.

Det pris som Irland betalat för en gynnsam utveckling är att utländska företag i dag står för 76 % av landets industriproduktion och omkring 50 % av sysselsättningen inom industrin. De har koncentrerat sig på produktion och har inte investerat i forskning och produktutveckling för att höja kunskapsnivån i landet generellt. Irlands regering fattade därför 1999 beslut om ett mycket omfattande utvecklingsprogram som har ambitionen att föra upp landet på toppnivå i vissa högteknologiska branscher.

Internationaliseringen inom vår ekonomi har i huvudsak gått samma väg som i andra industriländer.

Framför allt har investeringar från Finland i utlandet ökat avsevärt sedan mitten av 1990-talet. År 2000 uppgick de till över 25 miljarder euro. År 1983 härstammade 58,5 % av omsättningen för Finlands tio största företag från utlandet mot 89 % 2001. År 1983 var 14,4 % av personalen vid de tio största finländska företagen anställda utomlands mot 61,2 % 2001. Finländska industriföretags utländska personal utgör omkring 45 % av hela personalen.

Typiskt för utvecklingen i Finland sedan början av 1990-talet är att den har varit kunskapsintensiv och att andelen fasta investeringar har minskat, medan andelen och betydelsen av direkta (utländska) investeringar och investeringar i forskning och produktutveckling har ökat. Detta avspeglar både internationaliseringen i Finlands ekonomi och förändringen i landets utveckling: på 1990-talet förvandlades tillväxten från investeringsdominerad till innovationsdominerad. (*Utskottets uttalande 3*)

1.1.2 Utvecklingen i den kunskapsbaserade ekonomin och utmaningarna för Finland. Den ekonomiska tillväxten i Finland mot slutet av 1990-talet förklaras till största delen med investeringar i kunskap och utveckling och produktion av informationsintensiv teknik. Utifrån detta lyckades Finland på mycket kort tid lägga om utvecklingen och erövra en ny plats i den internationella arbetsfördelningen. Därför är det viktigt att analysera vad som kännetecknar en ekonomisk utveckling som grundar sig på global kunskap och vilka utmaningar den innebär för Finland.

Kunskapsintensiteten i de utvecklade OECD-ländernas ekonomier ökar i mycket snabbt takt. Investeringarna i kompetens (mätt med investeringar i högskoleutbildning, forskning och utveckling och mjukvara) ökade med 34 % per år i snitt på 1990-talet jämfört med att investeringarna i fast kapital under samma tid ökade med 2,2 % om året i snitt (OECD, 2001).

Kunskapsbaserade högteknologiska branscher har tagit över en allt större del av de utvecklade samhällsekonomierna. De står för en betydande del av tillväxten. Under de senaste tio åren har inte minst de informations- och kommunikationstekniska branscherna befunnit sig i en dynamisk utvecklingsfas. De har spelat en central roll för tillväxten i många länder och de har framför allt sedan mitten av 1990-talet haft en dubbel så stor sysselsättande effekt som ökningen i sysselsättningen inom hela ekonomin. Utan en sådan gynnsam utveckling i dessa branscher vore sysselsättningsutvecklingen också i Finland flera procentenheter svagare.

Utvecklingen i produktiviteten spelar en central roll för den samhällsekonomiska kapaciteten. Ökningen i produktiviteten, dvs. ett effektivare nyttjande av kapital och arbete, är i allt högre grad beroende av information och innovationer. Den tekniska utvecklingen och speciellt spridningen och användningen av data- och informationstekniken påskyndar tillväxten i den totala produktiviteten och dessutom bör det noteras att produktiviteten i själva produktionen av denna teknik har utvecklats exceptionellt gynnsamt i ett historiskt perspektiv. Med hjälp av detta har Förenta staterna under de senaste tio åren i

snabb takt kunnat öka sin produktivitet medan den produktivitetshöjande effekten inom tekniken i EU-länderna har varit betydligt mindre: arbetets produktivitet är för tillfället mindre än 80 % av arbetets produktivitet i Förenta staterna.

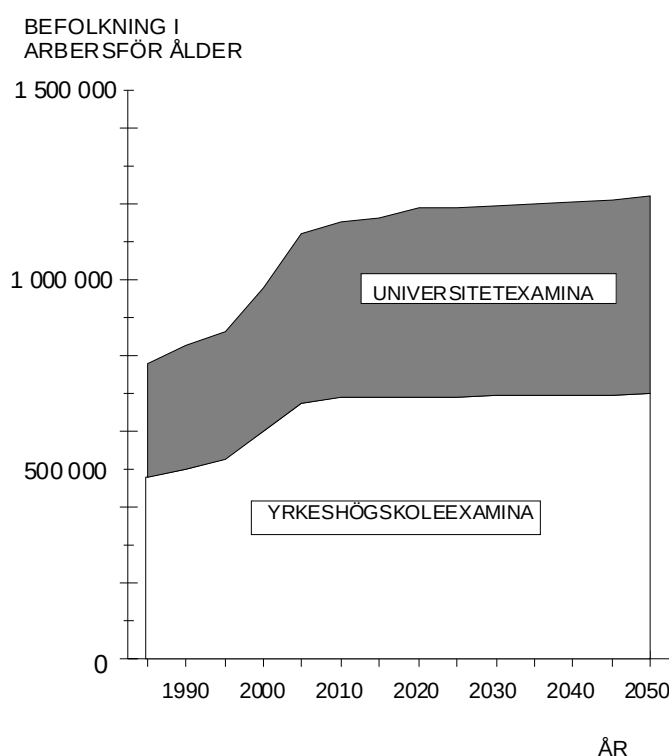
I Finland har den totala produktiviteten ökat exceptionellt snabbt sedan mitten av 1990-talet. Tillväxten har nästan uteslutande berott på den ökade produktiviteten i den informations- och kommunikationstekniska industrin. Det som är oroväckande med tanke på framtiden är att ökningen i produktiviteten under de två senaste åren har mattats av och nu ligger i 2000 års nivå.

Enligt OECD:s bedömning (OECD, 2001) är Sverige världens mest kunskapsintensiva ekonomi, tätt följd av Förenta staterna, Republiken Korea och Finland, mätt med investeringar i

högskoleutbildning samt forskning och utveckling och den informations- och kommunikationstekniska industrins storlek. Utöver Norden uppvisar Österrike och Irland en mycket snabb ökning i kunskapsintensiteten.

Den ökade intagningen av studerande till universitet och yrkeshögskolor har betytt att utbildningsnivån bland människor i arbetsför ålder i Finland kommer att öka avsevärt. Mellan 1995 och 2005 kommer antalet avlagda högre och lägre högskoleexamina att öka inemot 50 % och att vara cirka 1 100 000 år 2005.

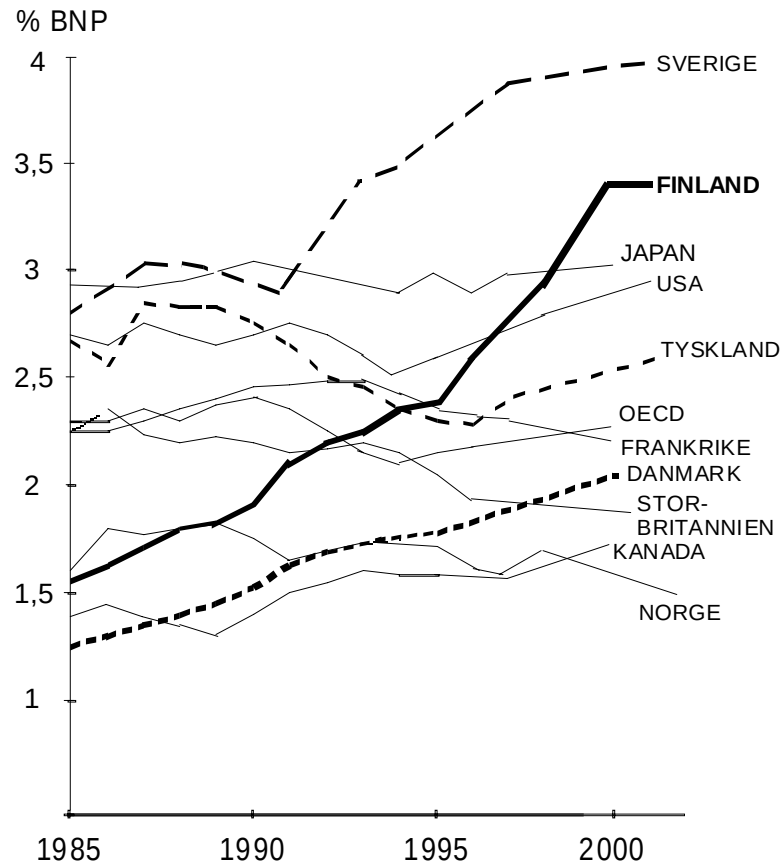
Figur 1: Examina vid universitet och yrkeshögskolor (institut) 1985—2050 (Källa: undervisningsministeriets statistik).

Investeringarna i forskning och produktutveckling i Finland har ökat mycket snabbt sedan 1980-talet. Det skedde också en viss tillväxt i början av 1990-talet, då investeringarna i

många länder minskade på grund av lpgkonjunkturen. År 2001 utgjorde de 3,4 % av bnp, dvs. de var de näst största efter Sverige. Företagen stod för över två tredjedelar för detta.

Figur 2: Investeringar i forskning och produktutveckling i proportion till nationalprodukten i vissa OECD-länder (källa: OECD och Teknologiska utvecklingscentralen).

En närmare analys av utvecklingen i Finland visar att våra kunskapsintensiva framgångar till stor del beror på tillväxten i ett enda bolag — Nokia. Nokia upptar inemot en tredjedel av alla investeringar i forskning och utveckling i Finland och företagets FoU-verksamhet i Finland omkring hälften av all FoU i företagssektorn. Utan Nokia vore våra satsningar på FoU under medeltalet för OECD-länderna, men nog över medeltalet för EU-länderna. Nokia spelar en central roll i vårt innovationssystem och påverkar genom de finansiella strömmarna och utbildning, andra företags FoU-verksamhet och lärande hela systemet. (*Utskottets uttalande 3*)

När det gäller informationssamhället har Finland under de senaste åren legat i utvecklingens framkant. En närmare analys av den rådande situationen avslöjar att denna uppfattning kräver precisering i väsentliga delar. Finland ligger i täten precis när det gäller kommunikations- och informationsteknisk produktion och forsknings- och utvecklingsverksamhetens omfattning och intar en mycket hög placering också när det gäller investeringar i utbildning för anställda i branschen och utbildningens kvalitet. Vidare hör Finland till de länder som har flest mobiltelefoner (OECD, 2002; ETLA, 2002). Om utvecklingen av informationssamhället mäts med natio-

nens förmåga att tillgodogöra sig och utnyttja informations- och kommunikationstekniken förändras bilden avsevärt. Mätt med en indikator för tillgången till och användningen av teknik placerar sig Finland på 17 plats bland 47 länder, alltså bara något ovanför medelvärdet. Detta måste ses som högst en medelmåttig prestation av ett land som haft ambitionen att vara EU:s informationssamhälleslaboratorium. Inte minst när det gäller tillgången till hemdatorer (52 % av alla hushåll) och hushållens Internetförbindelser (32 %, Sverige 65 %) har Finland en svag placering bland OECD-länderna; 2002 hade 56 % av hushållen i Finland tillgång till hemdatorer och 41 % till en Internetförbindelse (Statistikcentralen, 2002). Vad gäller tillgången till informations- och kommunikationsteknik i skolorna ligger Finland långt från täten, även om vi placerar oss ovanför medeltalet för OECD-länderna. Vad gäller pc:ar på arbetsplatsen (pc:ar per anställd) placerar sig Finland kring medeltalet för OECD-länderna.

I Finland är hushållens tillgång till Internetförbindelse klart mera avhängig av inkomstnivån än i de övriga nordiska länderna: år 2000 hade omkring 65 % av den rikaste kvartilen och omkring 10 % av den lägsta kvartilen i Finland Internetförbindelse, medan motsvarande tal för Danmark var omkring 55 respektive 40. I juli 2002 var talen för Finland 70 respektive 20 % (Statistikcentralen, 2002).

Användningen av Internet korrelerar starkt med ålder: över 95 % av finländarna i åldern 15—19 år hade enligt en utredning i juli 2002 använt Internet under de tre senaste månaderna jämfört med ca 65 % till exempel bland finländare i åldern 40—49 år och omkring 10 % i åldern 60—70 år. Skolornas och bibliotekens roll kommer tydligt fram i dessa siffror (Statistikcentralen, 2002).

Sett i ett regionalt perspektiv finns 54 % av Internetförbindelserna i hushållen i huvudstadsregionen medan den lägsta frekvensen, 35 %, finns i östra Finland. Bland landskapen leder Nyland och Österbotten med 44 respektive 43 % jämfört med de lägsta frekvenserna i Kajanaland

(21 %) och Kymmenedalen (25 %) (Statistikcentralen, 2002).

EU står inför mycket stora utmaningar om unionen vill uppnå målet i Lissabonstrategin att bli "världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi" 2010. För detta krävs det bl.a. att produktivitet utvecklingen kan länkas in på en ny tillväxtbana, vilket i sin tur i dagens värld bara kan ske med avsevärt bättre innovationskapacitet och teknik, framför allt IT- och kommunikationsteknik, i industrin, servicesektorn och samhället i stort. Samma grundläggande utmaningar gäller för det finländska informationssamhället. Delegationen för informationssamhällsfrågor understryker i sin rapport till regeringen 2001 att de främsta utmaningarna är att effektivt kunna nyttiggöra informations- och kommunikationsteknikens möjligheter i samhället och att göra informationssamhällets tjänster och möjligheter tillgängliga för alla. Vad gäller tillgången till offentlig bas- och kommunikationsservice i elektronisk form har Finland hållit medelhastighet. Framför allt kommunikationen mellan myndigheter och medborgare är utvecklad. Att förse den offentliga sektorns nättjänster med innehåll har visat sig vara en mera krävande process än väntat. Informationssamhällstjänster utnyttjas fortfarande mycket planlöst i den regionala utvecklingen. **(Utskottets uttalande 1)**

Det är helt klart att Finland utan särskilda åtgärder från regeringens sida släpar ännu längre efter i utvecklingen mot ett informationssamhälle och att vi inte lyckas nyttiggöra de verktyg som tekniken ger oss för att öka välfärden genom bättre produktivitet och service. **(Utskottets uttalande 5)**

1.1.3 Finlands konkurrenskraft och utmaningarna för den. På samhällsekonomisk nivå har vi skäl att fortsatt utvärdera konkurrenskraften — förmågan att locka företag och investeringar — både ur etableringssynpunkt och med tanke på de faktorer som inverkar på den framtida tillväxten i ekonomin och produktiviteten.

Vissa internationella institutioner, i främsta rummet World Economic Forum (WEF) och In-

ternational Institute for Management Development (IMD), har studerat samhällsekonominas konkurrenskraft i flera års tid. WEF inrättades 1971 som en icke-vinstsyftande organisation med säte i Genève. Organisationen har NGO-status i FN. Verksamheten finansieras av ett tusental multinationella företag. IND i Lau-

sanne inrättades 1990 när de schweiziska storföretagen Alcans och Nestlés utbildningsenheter gick samman och är känt framför allt för sin högkvalitativa utbildning i affärsverksamhet.

Finland har redan under en rad år placerat sig utmärkt i dessa utredningar. Under lågkonjunktursens år 1993 placerade Finland sig på 25 plats.

Tabell 1: Placeringen för samhällsekonomin i vissa konkurrenskraftsanalyser 2000, 2001 och 2002

	IMD Konkurenskraft totalt			WEF Index för tillväxtkapacitet			WEF Konkurrenskraft vid analysstidpunkten		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
USA	1	1	1	1	2	1	2	2	1
Finland	4	3	2	6	1	2	1	1	2
Singapore	2	2	5	2	4	4	9	10	9
Nederländerna	3	5	4	4	8	15	4	3	7
Sverige	14	8	11	13	9	5	7	6	6
Kanada	8	9	8	7	3	8	11	11	10
Hong Kong	12	6	9	8	13	17	16	18	19
Irland	5	7	10	5	11	24	22	22	20
Schweiz	7	10	7	10	15	6	5	5	5
Tyskland	11	12	15	15	17	14	3	4	4

Utöver detta bör det noteras att Finland placerade sig på första plats i UNDP:s (Human Development Index) rapport 2001 om användningen

av teknik och i WEF:s rapport 2001 om hållbar utveckling.

FrUB 1/2002 rd — SRR 4/2001 rd

Enligt de bedömningar av konkurrenskraften styrkorna och svagheter i vår konkurrenskraft som gjorts 2001 med regeringens medverkan är följande.

Tabell 2: Finlands ekonomi 2001: konkurrenskraft (Källa: sammanställning av finansministeriets och ekonomiska rådets publikationer, 2001)

Styrkor	Nära internationell medelnivå	Svagheter
God grundläggande utbildning och hög utbildningsnivå	Tillgång till riskkapital	Arbetskraftsutbudet i framtiden
Arbetsmarknadens stabilitet	Elpriset för företag	Den strukturella arbetslösheten
Högkvalitativa investeringar i forskning och utveckling	Utgifter för social trygghet	Åldrande befolkning
Aktivt forskarsamhälle (nationellt och globalt)	Den offentliga skuldens storlek	Tidig pensionsavgång
Informationssamhällets infrastruktur, utrustning och dess användning		Stora regionala skillnader
Ytterst framgångsrik informations- och kommunikationsteknisk industri		Hög totalskattenivå
Välfungerande trafiksystem		Underskott på 40 000—50 000 företag (jämfört med EU i snitt)
Högkvalitativ energiteknik		
Låg fattigdomsnivå		
Heltäckande och teknologiskt avancerad hälso- och sjukvård		
Finland i miljövårdens och den hållbara utvecklingens framkant		

Internationella jämförelser av konkurrenskraften bör tas med en nypa salt. För det första är det skäl att precisera vad som mäts i dessa jämförelser. IMD mäter olika länders förmåga att tillhandahålla en verksamhetsmiljö som stöder de i länderna verksamma företagens konkurrenskraft. Mätningarna gäller huvudsakligen sektorer som ekonomisk utveckling, den offentliga sektorns effektivitet, den privata sektorns effektivitet och infrastrukturen. Huvudsektorerna inom WEF:s index för tillväxtpotential är teknik, offentliga

institutioner och makroekonomisk miljö. I indexet får tekniken ensam en vikt av 50 %. Indexerna bygger i betydande grad på enkäter där också små förändringar i de subjektiva bedömningarna klart inverkar på slutresultatet.

För det andra bör det noteras att definitionerna på konkurrenskraft i jämförelserna i någon mån skiljer sig från allmänt accepterade definitioner. Deras "amerikanska värderingar" skiljer sig från de nordiska: här läggs större vikt vid bl.a. jämställdhet och social sammanhållning

(ETLA, 2002). Denna prioritering kommer klart fram i finländska bedömningar av konkurrenskraften. Noteras bör också att de jämförande mätningarna har ett mycket lågt prognosvärde.

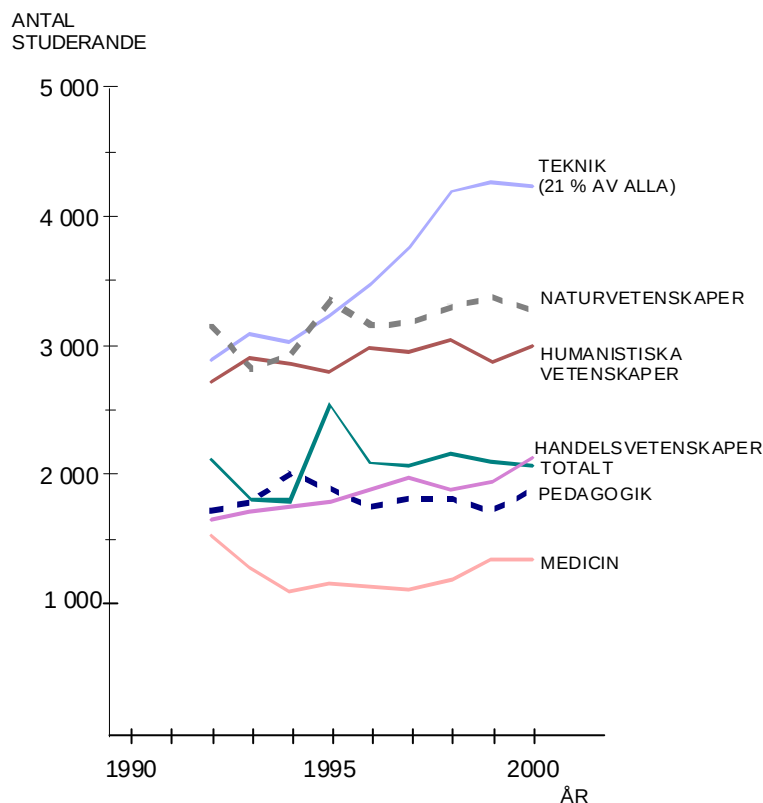
Men oberoende av dessa förbehåll kan det konstateras att jämförelserna för Finlands del går i samma riktning: vår konkurrenskraft har förbättrats avsevärt under de senaste 8–9 åren.

Men med tanke på sakfrågorna i framtidsredogörelsen är det motiverat att lyfta fram följande aspekter på Finlands konkurrenskraft:

Grunden för Finlands framgång har varit investeringarna i utbildning samt forskning och produktutveckling. Utbildningens nivå och vo-

lym har fortsatt byggts ut. I början av 2000-talet studerar inemot 60 % av en åldersklass vid yrkeshögskola och universitet. Alla intresserade får tillträde till yrkesutbildning. Mot slutet av 1990-talet har fler studerande inte minst inom teknik tagits in till universitet och yrkeshögskolor. Över 23 % av alla studerande på högskolenivå studerar inom området teknik. Andelen är betydligt lägre i de övriga EU-länderna.

Figur 3: Intagningen av studerande till universiteten på olika vetenskapsområden 1992–2000 (figuren är uppställd utifrån UVM:s databas KOTA).

Utbildningen har utvecklats i en riktning som möjliggör en omstrukturering med särskild tonvikt på områden på stark framfart. Detta har gett resultat inte minst på området informations-

och kommunikationsteknik, där studerande har utexaminerats nästan i motsvarighet till behovet. Det är en utmaning att högskolornas under-

visnings- och forskningsresurser inte har ökat enligt behovet. (*Utskottets uttalande 7*)

Den andra framtidsutmaningen för utbildningen gäller grundläggande yrkesutbildning. För dem som avlagt grundläggande yrkesutbildning, framför allt unga, öppnar sig en lång rad arbetstillfällen när de stora åldersklasserna går i pension. Då kommer det att vara fråga om att värna och förbättra villkoren för produktiv verksamhet runt om i landet. Men här finns också en mycket allvarlig hotbild, nämligen omfattande utslagning. (*Utskottets uttalande 8*)

Den tredje utmaningen för utbildningen är att vi efter långt utdragna förberedelser bör kunna upprätta en heltäckande och effektiv ordning för vuxenutbildning och livslångt lärande. Uppgiften brådskar i och med att den demografiska utvecklingen kommer att leda till att antalet människor som lämnar arbetsmarknaden är större än de som träder ut på den och med hänsyn till att ekonomin och samhället förändras i en sådan takt att medborgarnas kunskaper och färdigheter absolut måste uppdateras på alla utbildningsnivåer. (*Utskottets uttalande 10*)

Ett centralt drag i den innovationsstyrda tillväxten har varit att både offentliga och privata investeringar i forskning har ökat i snabb takt. Efter 1999 har staten inte gjort några nya investeringar i forskning — finansieringen av Finlands Akademi och Teknologiska utvecklingscentralen har varit oförändrad — men däremot har finländska företagsinvesteringar i forskning och utveckling fortsatt ökat i betydande grad.

Preliminära uppgifter om utvecklingen under 2002 antyder dock att företagen i allt högre grad gör sina forskningsinvesteringar utomlands och att investeringarna på vissa områden har minskat. Det kan finnas många orsaker till detta, men det är motiverat att fråga vilken roll det faktum att de offentliga investeringarna har upphört och tillgången till yrkesskicklig arbetskraft i Finland spelar för utvecklingen. I vilket fall som helst är det fråga om en viktig brytpunkt. (*Utskottets förslag till uttalande 3*)

Investeringarna i Finland har inte utvecklats ens i tillnärmelsevis samma takt som investeringarna från Finland i utlandet. I Finland görs

särskilt få s.k. greenfield-investeringar, som innebär att ny affärsverksamhet tas fram i stället för att redan verksamma företag köps upp.

De utmaningar som våra svagheter ställer har huvudsakligen att göra med hur Finland klarar av den demografiska förändringen under de närmaste årtiondena samtidigt som priset för krisen i början av 1990-talet fortsatt belastar den offentliga ekonomin. Dessa är de centrala frågeställningarna i redogörelsen och behandlas i olika kapitel i betänkandet. Regeringen har redan vidtagit åtgärder i fråga om vissa områden, inte minst för att lägga om pensionssystemet. Merparten av svagheter bildar det centrala innehållet i nästa regeringsprogram. Detta gäller framför allt den strukturella arbetslösheten och problemen med den regionala utvecklingen. I den del av betänkandet som behandlar utmaningar och åtgärder läggs vissa riktlinjer också om dem fram.

1.2. Utveckling och utvidgning av Europeiska unionen

Europeiska unionen befinner sig nu och under de närmaste åren i ett av de svåraste och mest avgörande skedena i sin historia. I och med att euron togs i bruk i början av 2002 lyckades unionen slutföra de projekt som avtalades i Maastricht för tio år sedan. Dess framtid avgörs av två nära sammanhängande processer, utvidgningen av unionen och en intern reform av unionen och fördjupad integration. Framtidskonventet försöker finna lösningar på viktiga problem i anslutning till demokratin inom beslutsfattandet och den politiska ledningen för att beslut om dessa frågor skall kunna fattas vid ett möte mellan den redan utvidgade unionens regeringar år 2004. Samtidigt sätter framför allt Förenta staternas förändrade utrikespolitik, utsikterna för den europeiska säkerhetspolitiken samt den utvecklade beslutsprocessen inom den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken hård press på EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik och utvecklingen av den.

De viktigaste kärnfrågorna för EU:s framtid är utifrån temana för framtidsredogörelsen ett bättre genomförande av Lissabonstrategin, dvs.

det samhälleliga och ekonomiska reformprogrammet för EU-länderna, utvidgningen och den revidering av den gemensamma regional- och strukturpolitiken den för med sig, och utarbetandet av en europeisk immigrationspolitik i anslutning till strävan att skapa ett område för frihet, säkerhet och rättvisa.

I **Lissabonstrategin** ställde EU upp som mål att före 2010 göra Europeiska unionen till "världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi, med möjlighet till hållbar ekonomisk tillväxt med fler och bättre arbetstillfällen och en högre grad av social sammanhållning". Att koppla samman finans-, sysselsättnings- och socialpolitiken är av primär betydelse i den framtid som består av en ekonomisk utveckling präglad av osäkerhet, fortsatt arbetslöshet och framför allt mycket utbredd ungdomsarbetslöshet samt en allt ogynnsammare åldersstruktur bland befolkningen och arbetskraften.

Det är i sig en prestation att Lissabonstrategin har kunnat göras upp men det långsamma genomförandet och bristen på långsiktiga strategiska beslut och till och med yttranden gällande den europeiska ekonomin och det europeiska samhället är mycket oroväckande med tanke på framtiden.

EU:s färskaste konkurrenskraftsrapport (European Competitiveness Report 2002, May 2002) visar att Europa igen tappar konkurrenskraft i förhållande till Förenta staterna efter flera decennier av krympande försprång. Såsom ovan konstaterades utgör den europeiska produktiviteten nu mindre än 80 % av Förenta staternas produktivitet och européernas inkomstnivå utgör 70 % av amerikanernas inkomstnivå (bnp per kapita).

Att öka produktiviteten måste bli ett centralt långsiktigt mål. På kort sikt kan detta bäst göras genom att så fort som möjligt höja sysselsättningsnivån, också över målet på 70 %, och att ta i bruk de nu outnyttjade mänskliga resurserna.

År för år finns det mindre sådana jobb i Europa som endast kräver grundläggande utbildning. Under de senaste 7–8 åren har antalet arbetsplatser där man klarar sig med låg utbildning

minskat med i genomsnitt 3 % varje år, medan antalet arbetsplatser som kräver minst utbildning på institutnivå har vuxit 4 % per år och antalet arbetsplatser som kräver högskoleutbildning 5 % per år under samma tid. Utbildningen är faktiskt ett av de få områden där Europa utvecklas mycket snabbt. Att fortsättningsvis höja utbildningsnivån är dock alltså viktigt för att förbättra sysselsättningen.

Servicesektorn utökar sin relativa andel i alla utvecklade ekonomier. Av särskilt stor betydelse i kunskapsbaserade ekonomier är de s.k. kunskapsintensiva tjänsterna (Knowledge Intensive Business Services, KIBS). I Europa finns det ännu en stor utvecklingsmån när det gäller att framgångsrikt samordna dels människornas kunskaper och förmåga, dels organisationerna, vilket kan medföra avsevärda service- och produktivitetsförmåner. Servicesektorns innovativitet är en betydande faktor för Europas framtid.

Trots att vissa EU-länder, framför allt Sverige och Finland, under de senaste åren har investerat proportionellt sett mest av alla länder i världen i forsknings- och utvecklingsarbete och i innovationsverksamheten som helhet, vidgas fortfarande klyftan mellan Europa och Förenta staterna. Bland de långsiktiga strategiska investeringarna är detta dock den viktigaste välfärds-skaparen. Genom ett initiativ taget av det europeiska forskningsområdet (ERA) 2002 försöker EU öka samarbetet och nätverken, men några verkligt betydande nya investeringar innehåller det inte.

I Barcelona 2002 uppställde EU som mål att höja FoU till 3 % av bruttonationalprodukten. Målet är av stor betydelse, men för att det skall nås krävs det en mera målmedveten politik.

EU:s **utvidgning** under de närmaste åren med tio eller eventuellt upp till tolv nya medlemsländer leder till ett ekonomiskt område och en gemenskap med närmare 500 miljoner människor. Under de följande tio åren kommer unionen att ytterligare utvidgas. Med hänsyn till temana för redogörelsen är immigrationen, jordbruket och den gemensamma regional- och strukturpolitiken de områden som påverkas mest av utvidgningen.

Cirka 44 % av EU:s budget (0,8 % av bnp) anslås till stöd för jordbruket. Under de närmaste tio åren kommer unionens jordbruksbefolkning och odlingsareal att fördubblas. Under de följande tre åren kommer förhandlingar att föras inom ramen för WTO om en minskning av hindren för jordbrukshandeln och en förbättring av utvecklingsländerna möjligheter att få sina jordbruksprodukter in på marknaden. Dessa utmaningar innebär att det är absolut nödvändigt att revidera den gemensamma jordbrukspolitiken 2007, då den nya finansierings- och programperioden börjar. Detta kommer att ha avsevärda konsekvenser för det finländska jordbrukets konkurrensställning och därigenom även för förutsättningarna för regional utveckling.

Stöden till den gemensamma regional- och strukturpolitiken tar cirka 40 % i anspråk av unionens gemensamma medel. Deras betydelse för att jämma ut de regionala skillnaderna i utveckling är stor och deras politiska vikt för många nuvarande och framför allt nya medlemsländer är essentiell. Det är helt klart att med nu gällande kriterier blir kostnaderna för dem ohållbara efter utvidgningen. Både programmen och kriterierna måste därför ses över. Det står redan nu klart att stöden till medlemsländerna blir mindre och de regionala stöden kommer att ligga på en nivå långt under de nuvarande: en sänkning på 30 % kan tas som ett närmevärde. För den regionala utvecklingen i Finland är frågan vilken geografisk täckning som kommer att kunna upprätthållas i de geografiskt sett långa avståndens land av väsentlig betydelse. (*Utskottets uttalande 30*)

I fråga om **skapandet av ett område för frihet, säkerhet och rättvisa** har immigrations- och säkerhetspolitiken hittills varit så gott som helt beroende av mycket kortsiktiga beslut avsedda att lösa för tillfället aktuella politiska problem. I framtiden kommer resultaten av att bl.a. den legala och illegala invandringen, immigrationen, asylsökandet och den kriminella människosmugglingen förenas i politiska linjedragningar och medborgarnas fantasi att leda till resultat som är dåliga för alla parter.

En av unionens viktigaste utmaningar inför framtiden är att skapa en gemensam, aktiv in-

vandringspolitik. Om den nuvarande situationen tillåts fortgå länge kommer det att bryta ner unionens legitimitet i medborgarnas ögon. Dessutom strider den mot EU:s principer (bl.a. de mänskliga rättigheterna) och försvagar på lång sikt också samhällsekonomiernas verksamhet i det åldrande Europa. (*Utskottets uttalande 21*)

II Trender inom befolkningsutvecklingen och effekterna av dem

2.1. Global befolkningsutveckling

Den senaste tidens bedömningar har avsevärt förändrat vår uppfattning om befolkningsutvecklingen i världen.

År 2000 uppgick världens befolkning till 6,1 miljarder människor. Enligt FN:s beräkningar väntas befolkningen öka till 9,3 miljarder 2050, medan de nyaste demografiska beräkningarna visar att 9 miljarders gränsen nås omkring 2070 och börjar sedan småningom minska. Allmänt kan sägas att prognoserna gällande världens befolkning har sjunkit radikalt, i vissa fall med över 50 %, jämfört med prognoserna från 1970-talet.

De nuvarande utsikterna erbjuder avsevärt bättre utgångspunkter för strävandena mot en hållbar utveckling på global nivå.

Den genomsnittliga årliga befolkningsökningen (%) svängde neråt i de utvecklade länderna redan på 1950-talet, i hela världen och i utvecklingsländerna på 1970-talet och i de allra minst utvecklade länderna på 1990-talet.

Den genomsnittliga årliga befolkningsökningen i världen har sjunkit från 2 % på 1970-talet till den nuvarande 1,3 % och den väntas sjunka till cirka 0,4 % före 2050. Fertilitetstalet har sjunkit från toppstalet, ungefär fem, på 1950-talet till 2,8 och det väntas sjunka till ungefär 2,2 före 2050.

Med tanke på Europas och Finlands framtid är det viktigt att notera att befolkningstalen har börjat eller håller på att börja gå ned i Västeuropa, Östeuropa och Ryssland. I Nordafrika (80 % fram till 2050), Afrika söder om Sahara (120 %), Mellanöstern (115 %), Centralasien (90 %) och Sydasiern (70 %) kommer befolkningsökningen

att vara särskilt kraftig. Det kan förutsägas att dessa områden också i fortsättningen kommer att få uppleva hungerkatastrofer och andra humanitära katastrofer som ger upphov till stora flyktingströmmar — också till Europa. Inom många av dessa områden finns det ett ständigt befolkningsstryck och en därav följande migrationsbenägenhet, huvudsakligen riktad mot Europa (inkl. Ryssland) dels till följd av det gemensamma koloniala förflutna, dels på grund av den geografiska närheten.

Aids utgör den stora osäkerhetsfaktorn när det gäller befolkningsutvecklingen. Sjukdomen sprider sig för närvarande snabbast i Östeuropa, framför allt Ryssland och Ukraina, men socialt och ekonomiskt är dess inverkan överlägset störst i Afrika söder om Sahara. Där finns det över 28 miljoner hiv-positiva och 17 miljoner människor har dött i aids. Detta är tre gånger mera än annanstans i världen sammanlagt. I många länder har 25—40 % av den vuxna befolkningens smittats och detta har lett till att den förväntade livstiden i dessa länder har förkortats med 10—15 år. I bl.a. Malawi, Zambia och Uganda har den redan sjunkit under 40 år.

2.2. *Det åldrande Europa och invandringen*

Befolkningsmängden i det utvidgade Europa — Europarådets medlemsländer och tre icke-medlemmar — uppgick i början av 2001 till cirka 810 miljoner. Europas andel av världens befolkning har på trettio år minskat från 18 % till 13 %. Antalet länder där det pågår en naturlig befolkningsminskning (nativiteten mindre än mortaliteten) har ökat till sjutton: bland länderna inom det forna Sovjetunionen och de central- och öst-

europiska länderna finns fyra EU-länder, Tyskland, Sverige, Grekland och Italien. Alla östeuropiska länder utom Ryssland har dessutom en negativ flyttningsbalans. Ryssland kan kompensera sin kraftigt minskande befolkning med immigration.

Befolkningstalet i EU-länderna är nu cirka 379 miljoner. Efter utvidgningen, som omfattar tio länder, kommer befolkningstalet att vara 454 miljoner. Befolkningsökningen är avsevärt mindre än på 1960-talet men större än på 1980-talet, vilket beror på invandringen som i detta nu står för cirka 2/3 av den årliga befolkningsökningen.

EU:s naturliga befolkningsökning upphör kring åren 2008—2010 då mortaliteten överstiger nativiteten. Om nettoinvandringen antas fortsätta på nuvarande nivå (drygt 600 000), kommer EU:s befolkning att öka fram till ungefär 2023, varefter den stadigt minskar och sjunker till samma nivå som i dag före 2050.

Ett nytt drag i den europeiska befolkningsutvecklingen är de stora regionala ändringarna. Befolkningen koncentreras till vissa ställen och samtidigt finns det flera regioner än tidigare där befolkningen blir allt glesare. Denna utveckling kommer under de följande femton åren att vara särskilt kraftig i Tyskland och Medelhavsländerna.

Utöver den förutspådda befolkningsminskningen är den snabba ökningen av antalet äldre människor ett typiskt drag för den europeiska framtiden. Antalet barn, unga och människor i bästa arbetsföra ålder (25—54 år) sjunker samtidigt som antalet 55—64-åringar växer med 20 %, antalet 65-åringar med 22 % och antalet 80-åringar med 48 % under de närmaste 15 åren.

Utvecklingen av äldreförsörjningskvoten skissar hur snabbt åldrandet sker i Europa.

Tabell 3: Äldreförsörjningskvotens utveckling 2000—2020 i EU:s medlemsländer (%) (äldreförsörjningskvoten anger andelen över 65-åringar av andelen personer i arbetsför ålder)

(Källa: Eurostat)

	2000	2010	2020	Förändring 2000—2020
Nederländerna	21,9	24,6	32,6	10,7
Belgien	28,1	29,4	35,6	7,5
Spanien	27,1	28,9	33,1	6,0
Irland	19,4	19,1	24,5	5,1
Storbritannien	26,4	26,9	32,0	5,6
Italien	28,8	33,8	39,7	10,9
Österrike	25,1	28,8	32,4	7,3
Grekland	28,3	31,6	35,8	7,5
Luxemburg	23,4	26,2	31,0	7,6
Portugal	25,1	26,7	30,3	5,2
Frankrike	27,2	28,1	35,9	8,7
Sverige	29,6	31,4	37,6	8,0
Tyskland	26,0	32,9	36,3	10,3
Finland	24,5	27,5	38,9	14,4
Danmark	24,1	27,2	33,7	9,6
EU	26,7	29,8	35,1	8,4

Tabellen visar att befolkningens åldersstruktur är ekonomiskt och socialt sett fortsatt gynnsam i vissa EU-länder, framför allt Irland, och å andra sidan att befolkningen åldras klart snabbast i Finland.

Den åldrande befolkningen i Europa har stora framtidspolitiska konsekvenser åtminstone inom fyra politiska sektorer:

1. **Arbetspolitiken:** Bristen på arbetskraft kommer att hindra den ekonomiska tillväxten om inte deltagandegraden fås att stiga eller produktiviteten ökar tillräckligt. Målet vid toppmötet i Lissabon, att höja sysselsättningsgraden till 70 % före 2010, kommer inte att nås om inte den äldre arbetskraften sysselsätts. Detta kräver en omfattande samhällspolitisk åtgärdsarsenal: förbättrad sysselsättning för äldre arbetstagare, högre kvantitet och kvalitet på vuxenutbildningen

och fortbildningen och incitament för arbetstagare att gå i pension senare och möjligheter till individuell och smidig pensionering.

2. **Pensionspolitik:** Pensionssystemens hållbarhet kommer att vara under ständig press. Om avsikten är att förhållandet mellan pensionerade och arbetande skall hållas på minst nuvarande nivå, måste antalet arbetande och pensionärer öka i samma takt. Under detta decennium bygger Lissabonstrategin på detta mål (ökning av sysselsättningen med 1,2 % om året) och kommer sannolikt att kunna nås i rimlig utsträckning. Däremot kommer situationen under 2010—2030 att bli märkbart svårare: det skulle innebära en 83-procentig sysselsättningsgrad i åldersgruppen 15—64. Det kan här nämnas att bland EU-länderna har Danmark för närvarande

den högsta sysselsättningsgraden i dessa åldersklasser, 76,5 %.

3. **Hälsovårdspolitik:** Åldrandet tillsammans med de ökade kraven på människorna och utvecklingen inom den medicinska teknologin skapar ständiga tryck på fungerande hälsovårdssystem. De är till en mycket stor del ekonomiska men kanske trots allt, i de viktigaste avseendena, organisatoriska och administrativa. Sjuk- och hälsovårdens beredskap inför åldrandet lyfter särskilt fram betydelsen av en förebyggande politik. Under de kommande decennierna behöver sjuk- och hälsovården mycket större arbetskraft, vilket de nuvarande systemen inte nödvändigtvis kan tillhandahålla.

4. **Invandringspolitik:** Invandringspolitiken har redan fått större betydelse och kommer ytterligare att öka i betydelse när effekterna av åldrandet med full kraft drabbar arbetsmarknaden, pensionssystemen och sjuk- och hälsovården i EU-länderna. Invandringen kommer under de närmaste decennierna att vara en central faktor vid utformningen av den globala arbetsmarknaden både för högt utbildade experter och för det utförande arbetet. (*Utskottets uttalande 23*)

Enligt FN:s beräkningar kommer befolkningen i industriländerna att åldras så snabbt att invandringen inte kommer att kunna hindra att försörjningsförhållandena ökar, men den kan i alla fall bidra till lösningen av problemen på grund av åldrandet.

I global skala är EU ett betydande invandringsmål. I EU-länderna bor över 18 miljoner utomlands födda, vilket utgör 5 % av hela EU:s befolkning. Av dessa är cirka 30 % födda i andra

EU-länder. I Förenta staterna är cirka 10 % av invånarna födda utomlands, i Kanada cirka 17 % och i Australien cirka 23 %.

Tabell 4: Utlänningarnas andel av befolkningen, nettoimmigrationen (per 1 000 invånare) och fördelningen av utlänningar mellan EU-länderna år 2000 (Källa: Eurostat yearbook 2000 och *An overview and comparison of the state of migration in EU countries: What the data reveal*. Michel Poulain, GÉDAT — U.C.L. 2000)

	Utlännin- garnas andel av befolknin- gen (%)	Nettoimmi- gration (per 1 000 invånare)	Utlännin- garnas för- delning på EU-län- derna (%)
Nederländerna	4,1	3,3	3,5
Belgien	8,3	1,2	4,6
Spanien	2,0	0,5	4,3
Irland	3,3	5,3	0,7
Italien	2,2	3,1	6,8
Österrike	9,1	2,1	3,9
Grekland	1,6	2,3	0,9
Luxemburg	36,6	8,3	0,9
Portugal	1,9	1,1	1,0
Frankrike	5,5	0,9	17,5
Sverige	5,5	2,7	2,6
Tyskland	8,9	1,3	39,3
Finland	1,7	0,5	0,5
Danmark	4,9	1,9	1,4
Förenade konungariket	3,9	2,3	12,3
EU	5,1	1,8	100,0

Såsom tabellen visar varierar andelen utlänningar och invandringen stort mellan de olika EU-länderna. Det bör noteras att Finland har den minsta utländska befolkningen inom EU näst efter Grekland och att nettoimmigrationen är minst i Spanien och Finland. Finlands andel är minst också när det gäller EU:s alla utlänningar, cirka 0,5 %. Tyskland, Frankrike och England svarar tillsammans för 2/3 av utlänningarna inom EU-länderna.

Såsom många oberoende sakkunnigkällor konstaterar håller den globala arbetsmarknaden

på att söka sin form och dess verksamhet undergår stora förändringar. För Europas framtid är följande faktorer av särskilt stor betydelse och de lyfter invandringspolitiken mycket högt på den europeiska framtidspolitikens agenda:

1. EU:s arbetskraft (liksom också befolkningen i många medlemsländer) minskar utan immigration. Den reducerade arbetskraften kan inte ersättas av en ökad produktivitet när det gäller att åstadkomma en tillräcklig ekonomisk tillväxt och att upprätthålla och utveckla välfärdsystemen.

2. I sakkunniguppgifter och tekniska uppgifter förekommer det brist på arbetskraft och flaskhalsar på arbetsmarknaden samtidigt som det i många länder, bl.a. Finland, råder hög strukturell arbetslöshet. Detta har i många EU-länder lett till en selektiv invandringspolitik, som syftar till att öka konkurrens- och attraktionskraften hos arbete i landet bland experter och hos studier i landet bland studerande. Så har skett åtminstone i Frankrike, England, Tyskland, Danmark, Irland, Holland och Sverige. I synnerhet Förenta staterna och Kanada har av tradition utnyttjat denna metod att förbättra sin konkurrenskraft. Europas attraktion som invandringsmål för experter kommer jämfört med Förenta staterna inom den närmaste framtiden att öka till följd av ovilligheten både inom det politiska systemet och inom medborgarsamhället i Förenta staterna att utöka invandringen av studerande och experter från flera länder på grund av händelserna den 11 september 2001.

Debatten om hur den kompetenta arbetskraftens migration på den globala arbetsmarknaden påverkar ursprungsländerna har blivit klart livligare. Det är ofta fråga om migranter som har skaffat sin yrkesskicklighet utomlands och inte finner lämpligt arbete i hemlandet. I många fall väljer migranterna medvetet att skaffa sig förmögenhet genom att under en viss tid arbeta t.ex. i företag inom informations- och kommunikationsteknologin i industriländerna och återvänder därefter till hemlandet. En stor del slår sig dock för gott ner i mållandet och utvecklingsarbetet i hemlandet går därigenom miste om deras kunskaper. I den internationella debatten har särskilt olika slag av avtalsbaserade arrangemang tagits upp.

3. I många EU-länder har delvis utlännings- och invandrarfientliga politiska rörelser fått större stöd. Åtminstone i Frankrike, Belgien, Holland, Danmark, Österrike och delvis i Italien är deras inflytande på utformningen av samhällspolitiken och framför allt invandringspolitiken betydande.

4. EU:s utvidgning späder ytterligare på den invandringspolitiska debatten. I synnerhet fackföreningsrörelserna i medlemsstaterna har ut-

tryckt sin oro över utvidgningens effekter på invandringen av arbetstagare och arbetsmarknaden över huvud taget. Oron har i allmänhet grundat sig på medlemsstaternas höga arbetslöshet som anses innebära en stor primär arbetskraftsreserv i fall av en eventuell arbetskraftsbrist. Av denna anledning har de krävt långa övergångsperioder för arbetskraftens fria rörelse. (**Utskottets uttalande 23**)

Det är mycket svårt att förutspå vilka effekter utvidgningen — liksom i allmänhet motsvarande rörelser — kommer att få och det är därför lockande och vanligt att medvetet tillgripa vilseledande beräkningar om invandringen i den politiska debatten. Om tidigare utvidgningar tas som jämförelseobjekt visar de entydigt att de inte har lett till någon väsentligt ökad invandring trots den avsevärt lägre levnadsstandarden i bl.a. Portugal och Spanien. Efter Sovjetunionens sönderfall väntade man att flera miljoner ryssar skulle flytta till väst varje år, men bedömningarna visade sig vara felaktiga. FN:s flyktingorganisation UNHCR förutspådde i början av 1990-talet att över 25 miljoner människor skulle flytta "till väst" från de öst- och centraleuropeiska länderna under 1990-talet. I själva verket flyttade mindre än en tiondedel av det förutspådda antalet.

EU-kommissionen har beräknat att cirka 335 000 människor kommer att flytta från kandidatländerna till medlemsstaterna under de första åren efter utvidgningen. Också övriga beräkningar går i samma riktning. Av denna migration väntas 70—80 % gå till Tyskland och Österrike, som hittills har tagit emot 80 % av utvandrarna från de central- och östeuropeiska länderna. Enligt denna beräkning kommer antalet människor som flyttar från kandidatländerna till Finland att genast efter att länderna blivit medlemmat uppgå till närmare 5 000 personer om året. Därefter sjunker antalet mycket snabbt och uppgår enligt beräkningarna till 2 000 personer år 2010 och cirka 1 200 personer år 2015.

Enligt Finlands officiella bedömning kommer immigrationen från kandidatländerna till Finland att bestå av i medeltal 2 500 personer om året under perioden 2005—2009. Den stora majoriteten, cirka 1 500 kommer från Estland.

En allmän uppfattning är att det blir mycket vanligt att med arbete över den estnisk-finländska gränsen (pendling), eftersom esterna då kan dra full nytta av de stora löne- och prisskillnaderna i länderna. (*Utskottets uttalande 21*)

2.3. Trenderna för befolkningsutvecklingen i Finland

Befolkningen i Finland har nästan fördubblats på hundra år. Det årliga antalet födda och döda har närmat sig varandra sedan slutet av 1940-talet och siffrorna kommer enligt nuvarande bedömningar att sammanfalla vid mitten av nästa decennium. Då upphör den naturliga befolkningsökningen i Finland.

Fertilitetstalet har i Finland varit 1,73 (hundra finländska kvinnor har under sin livstid fött 173 barn) under 2000—2001. I de nordiska länderna har nativiteten i genomsnitt varit högre än på andra ställen inom Europeiska unionen. I de nordiska länderna erbjuder den offentliga sektorn barnfamiljerna högklassiga dagvårdstjänster och annat stöd. En annan orsak till denna utveckling är kvinnornas förändrade ställning och kvinnornas allt mer utbredda deltagande i arbetslivet i katolska länder såsom Irland, Spanien och Italien, där nativiteten av tradition är hög. Dessa länder följer i detta avseende de nordiska länderna i spåret med en eftersläpning på flera decennier.

Utifrån gjorda erfarenheter och undersökningar måste man konstatera att de samhällspolitiska åtgärderna för att höja nativiteten hittills inte har burit frukt. Allt för många av de faktorer som påverkar nativiteten är kulturbundna, situationsberoende och även slumpmässiga. Det är motiverat att ta upprätthållandet av den nuvarande nativitetsnivån till utgångspunkt för politiken. Under vissa omständigheter kan detta leda till en tillfällig nativitetshöjning.

Om nettoinflyttningen till Finland skulle bestå av 5 000 personer per år, såsom det antas i officiella befolkningsprognoser, skulle befolkningen börja minska något senare, dvs. under de första åren på 2020-talet.

Finland har traditionellt varit ett emigrantland. Utlandsfinländarna räknas uppgå till cirka

1,3 miljoner. Under de livligaste emigrantåren 1969—1970 var det 77 000 flera personer som lämnade Finland än som kom hit. Emigranterna söker utkomst och en bättre levnadsstandard. Under de senaste 30 åren har flyttningsströmmen vänt och Finland har fått ett inflyttningsöverskott på över 100 000 personer. En stor del av dem består av människor med finländska rötter som flyttar från Ryssland och Sverige samt av flyktingar och asylsökande. I slutet av 2000 bodde i Finland 136 000 utomlands födda och 91 000 utländska medborgare, dvs. cirka 1,7 % av befolkningen. Siffran är den lägsta inom EU näst efter Grekland.

Emigrationen från Finland sjönk stadigt under de första åren av 1970-talet och enda fram till början av 1980-talet. Då flyttade cirka 7 000 personer per år. Utflyttningsnivån var oförändrad ända fram till början av 1990-talet. Därefter har emigrationen ökat stadigt och omfattade cirka 13 200 personer år 2001. Detta kan i allt större utsträckning hänga samman med utflyttningen bland experter inom olika områden. År 2002 arbetade cirka 1 000 finländska läkare utomlands, bland diplomingenjörerna var antalet cirka 1 500 (ungefär 5 %) och bland sjukskötarna cirka 6 000. Bland sjukskötarna pågår flyttningen alltså: omkring 1 300 sjukskötare uppgav 2001 att de flyttar när ett lägligt tillfälle uppenbarar sig. Dessutom har pendlingen från Finland till Sverige och Norge ökat kraftigt på grund av de stora löneskillnaderna.

Antalet svenskspråkiga invånare i Finland har under de senaste tio åren varit så gott som oförändrat. År 1992 fanns det 296 435 finlands-svenskar (5,8 % av hela befolkningen) och i början av 2002 var antalet 290 771 (5,6 % av befolkningen). I utvecklingen inom den svenskspråkiga befolkningen kan två särdrag skönjas. Fertilitetstalet (räknat på basis av barnets språk) är avsevärt högre (cirka 1,9) än för hela befolkningen (1,73) och den förväntade livslängden är i synnerhet för män klart högre (cirka 2,5 år) än för hela befolkningen. Dessa skillnader har sin huvudsakliga förklaring i skillnader mellan levnadsvanor och sociala relationer: svenskspråki-

ga samhällen antas kännetecknas av större socialt kapital än samhällena i övrigt.

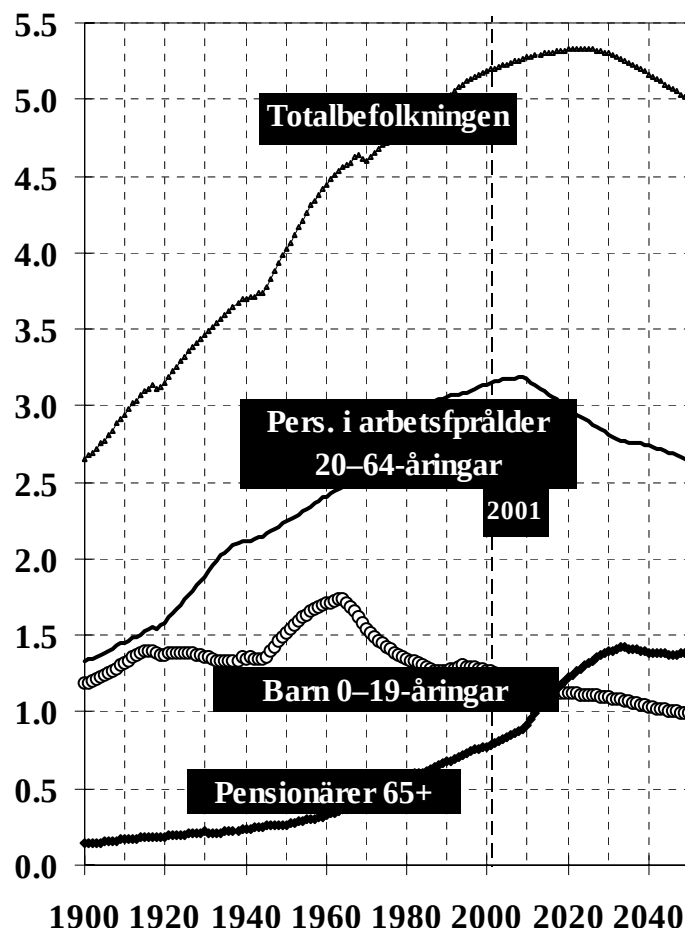
Också antalet samer som i befolkningsregistret har uppgett samiska som sitt språk är så gott som oförändrat: år 1992 var deras antal 1 729 och i början av 2002 1 734.

Finlands moderna historia som ett mångkulturellt samhälle är mycket kort, men dess historia med betydande språkminoriteter i stället hundratal år lång. Den kulturella mångfallden har under flera perioder i Finlands historia varit den viktiga framgångsfaktor som den också i framtiden har möjlighet att bli. (*Utskottets uttalande 22*)

Befolkningens åldersstruktur har under de senaste hundra åren undergått en betydande för-

ändring. Under de följande två decennierna kommer förändringen att vara exceptionellt snabb. Det faktum att det i slutet av detta decennium kommer att bo färre barn i Finland än för hundra år sedan ger en tydlig bild av grundtenden. Antalet människor i arbetsförålder ökar ännu något under detta decennium i och med att antalet 50—64-åringar fortfarande ökar snabbt, men från och med början av nästa decennium kommer antalet att sjunka med upp till 20 000 personer per år. Antalet över 65-åringar ökar från nuvarande 780 000 personer till 1,22 miljoner år 2020. Såsom ovan angavs sker befolkningens åldrande snabbast i Finland bland EU-länderna och näst snabbast i världen efter Japan.

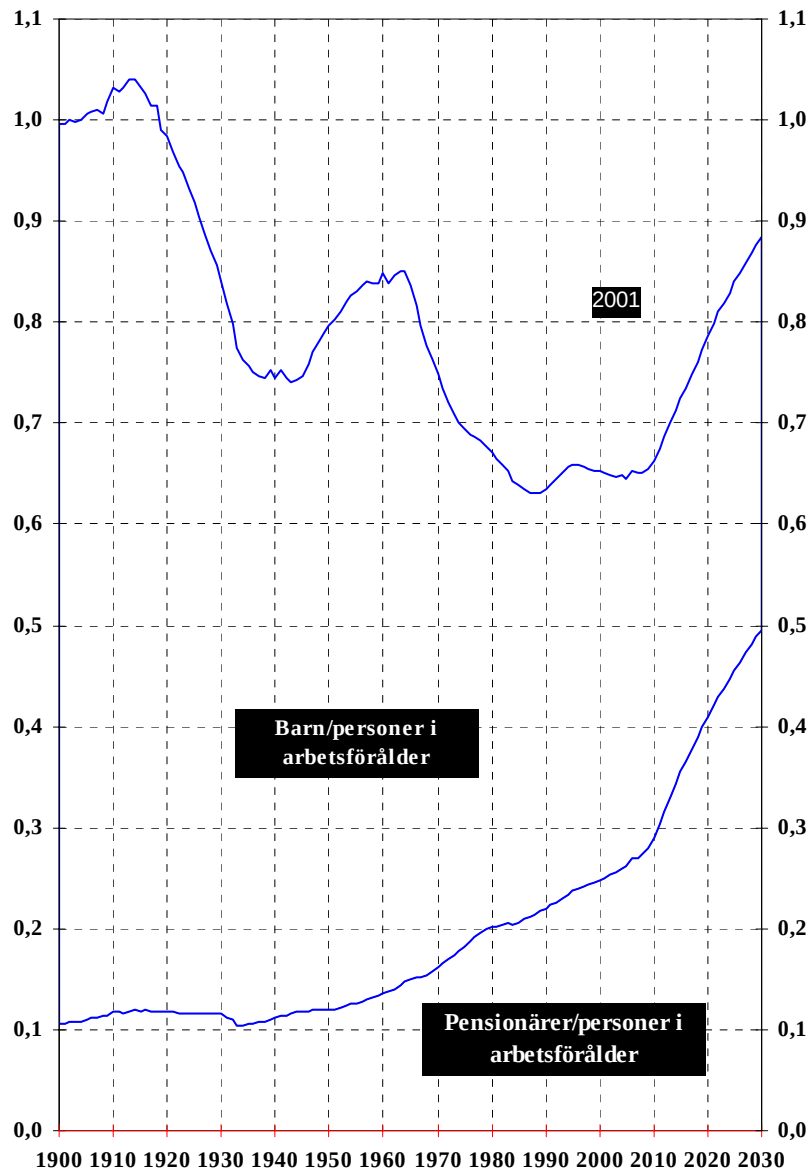
Figur 4: Befolkningen enligt huvudåldersgrupper 1900–2050, miljoner personer (Källa: Statens ekonomiska forskningscentral utifrån Statistikcentralens uppgifter).

I Finland har befolkningens demografiska försörjningskvot (antalet barn och pensionärer i förhållande till antalet personer i arbetsförålder) under de senaste trettio åren varit historiskt gynnsamt, 0,65–0,70, dvs. 65–70 personer i sådan ålder att de kan behöva vård per 100 per-

soner i arbetsförålder. Siffrorna stiger brant i slutet av detta decennium och når nästan 0,9 år 2030. De står då på samma nivå som under de förda självständighetsåren men dess innehåll är radikalt förändrat: det barnrika Finland har blivit ett åldringsrikt Finland.

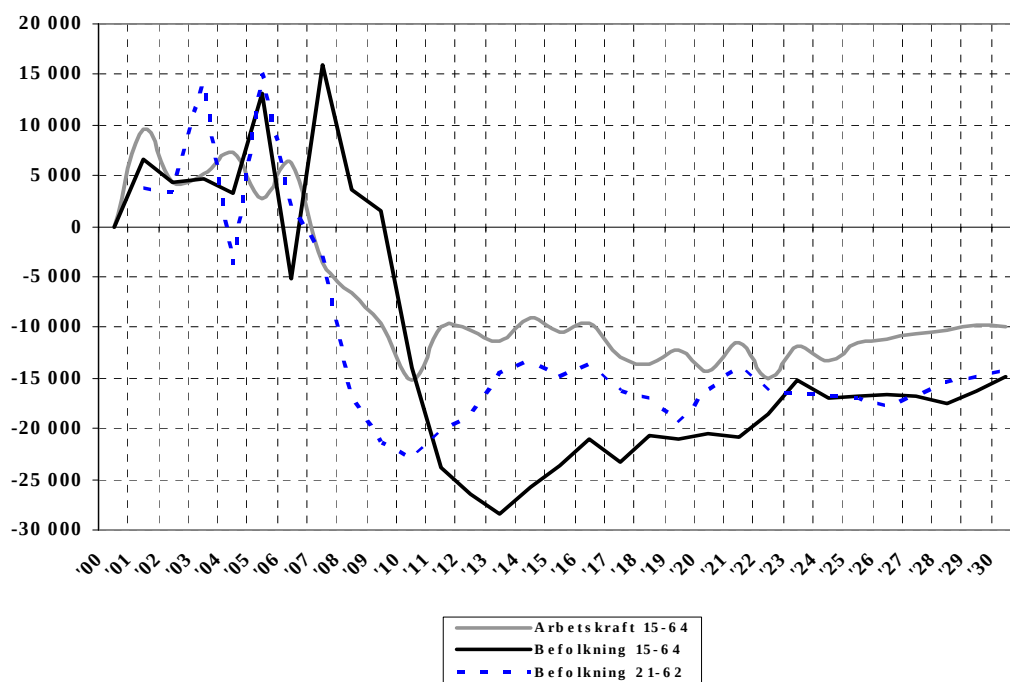
Figur 5: Finlands demografiska försörjningskvot 1900–2030 (Källa: Statens ekonomiska forskningscentral utifrån Statistikcentralens uppgifter).

Befolkningens ekonomiska försörjningskvot anger antalet personer utanför arbetslivet jämfört med antalet personer i arbetslivet. Också här ses en brant uppgång i slutet av detta decennium som nästan når upp till nivån i början av 1990-talet år 2030. Den branta uppgången beror framför allt på åldrandet inom de stora åldersklasserna, den låga nativiteten, den allt längre livstiden, den tidiga pensioneringen och arbetslösheten. Då arbetskraften snart börjat minska kommer i

framtiden en allt mindre arbetsför befolkning vara tvungen att bära ansvar för den växande skaran människor utanför arbetslivet och deras utkomst.

Figur 6: Arbetskraften och befolkningen, förändringar sedan föregående år, personer (Källa: arbetsministeriet: Arbetskraften 2020; befolkningen räknad utifrån Statistikcentralens befolkningsprognos 2001).

Det är inte här fråga om ett problem som enbart gäller de stora årskullarna utan en varaktigare förändring som rör det finländska samhällets framtid. Denna förändring "genomsyrar" hela det ekonomiska, administrativa och samhällspolitiska fältet. I samband med framtidsredogörelsen är de arbetskraftspolitiska, offentlig-ekonomiska och regionalpolitiska aspekterna av denna förändring särskilt betydande.

Då de som lämnar arbetsmarknaden är flera än de som träder ut på den kommer behandlingen av **humankapitalet** överst på den samhällspolitiska agendan. För att den utvecklingsmodell som Finland valt skall kunna genomföras

måste de mänskliga resurserna tas i bruk fullt ut och utvecklas på alla fronter.

Då befolkningen i arbetsförålder krymper är det av essentiell betydelse att höja sysselsättningsgraden. Då regeringens officiella mål nu i enlighet med Lissabonstrategin är 70 % år 2010 kan det bara konstateras att detta inte är tillräckligt med hänsyn till befolkningsutvecklingen i Finland och de framtida utmaningarna. De som är med i arbetslivet måste fås att stanna kvar där och inträdet på arbetsmarknaden och arbetsmarknadens förmåga att erbjuda alternativ måste effektiviseras för att sysselsättningsgraden skall kunna höjas. (*Utskottets uttalande 11*)

Genom att befolkningen i arbetsförålder tidigare var förnybar, dvs. de som lämnade arbetsmarknaden ersattes där av nya generationer kunde man

- 1) ställa arbetskraft till förfogande för de snabbast växande områdena och
- 2) införa nya kunskaper och flexibilitet på alla områden.

Nu och i framtiden

- 1) finns det mindre utrymme för att anpassa arbetsmarknaden med hjälp av avgående och inträdande arbetstagare och
- 2) är möjligheterna att med hjälp av unga som tillträder arbetsmarknaden förnya ekonomin och samhällskompetensen är små.

Anpassningen till ändringar måste i högre grad än tidigare förankras i existerande arbetskraftsresurser. Detta kräver att livscykeltankandet konsekvent tillämpas på lärandet och en strategisk prövning av tyngdpunkterna i utbildningsinvesteringarna. (*Utskottets uttalande 10*)

Utbudet av arbetskraft kan även utökas genom invandring. Arbetskraften behöver då inte bli ett avgörande hinder för en välfärdsökning som annars vore möjlig att genomföra. I själva verket kan en större invandring också vara ett sätt att garantera en bättre hållbarhet för den offentliga ekonomin. (*Utskottets uttalande 21*)

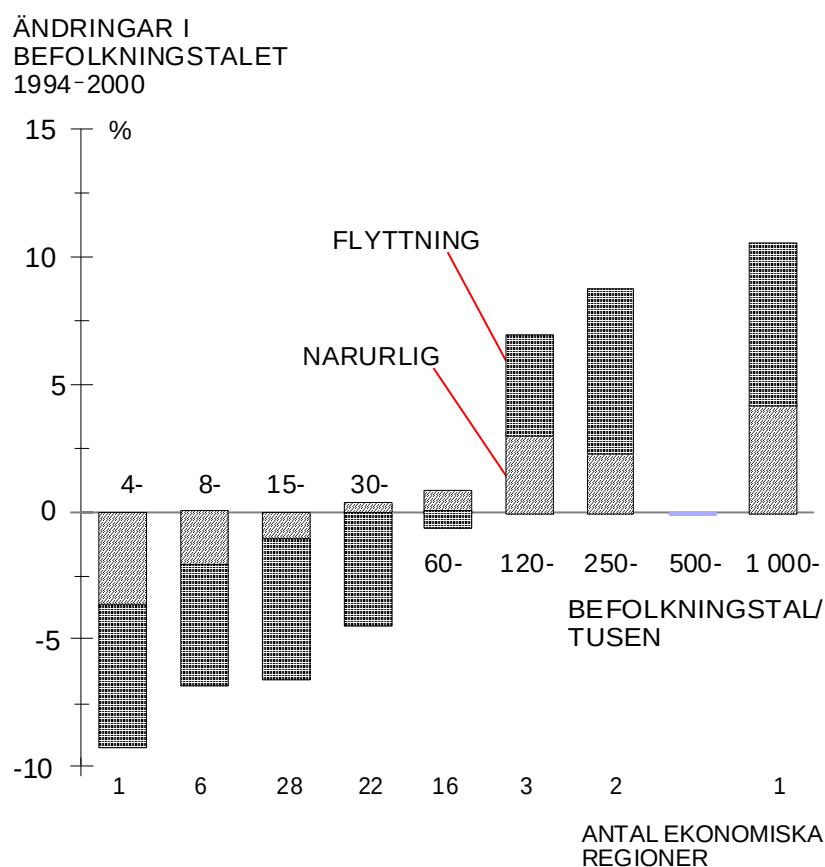
Utifrån den finländska offentliga ekonomins hållbarhet är en ekonomisk tillväxt (2,5—3 % om året) en betydande ökning av sysselsättningsgraden och investeringar i mänskliga resurser centrala faktorer i detta läge med en åldrande befolkning och en åldrande och krympande arbetskraft. Att satsa på människornas hälsa och funktionsförmåga samt på en förbättring av arbetsförhållandena och arbetsmiljöerna är ett förnuftigt sätt att förbereda sig för framtiden, eftersom arbetstagarna då stannar längre kvar i arbetslivet och ökningen av socialutgifter hålls i schack. Socialutgifternas andel av bruttonationalprodukten kommer i vilket fall som helst att öka från nuvarande cirka 26 % till knappt 30 % redan år 2030 på grund av åldrandet och därav följande ökade pensions-, sjuk- och hälsovårds- och socialtjänstutgifter, men genom ovan nämnda

åtgärder kan deras tillväxt eventuellt fås att stanna på den nivån (SOMERA-kommissionens betänkande, SHM 2002).

Ur den långsiktiga regionala utvecklingens perspektiv är åldrande och migration de viktigaste faktorerna när det gäller ändringar i befolkningsstrukturen. Befolkningen är yngst i tillväxtcentrumen (äldreförsörjningskvoten 19 % år 2000) och äldst i landsbygdsregionerna (äldreförsörjningsförhållandet 30 % år 2000). År 2015 kommer motsvarande tal att vara 25 % och 45 %, vilket visar att skillnaderna i befolkningsstruktur mellan regionerna ökar radikalt enligt prognoserna. Migrationen påverkar kraftigt den kommande åldersstrukturen i regionerna, eftersom många unga i arbetsförålder flyttar till tillväxt- och regioncentrumen. Det är summa summarum fråga om en ond cirkel: produktionen centraliseras, vilket tvingar/lockar unga i arbetsförålder att flytta, vilket gör regioner med utflyttningsöverskott ännu mindre attraktiva för företagsinvesteringar, vilket minskar efterfrågan på service och småningom också servicen, vilket i sin tur tvingar nya människogrupper — såsom en del av de äldre — att flytta.

Den regionala koncentrationen av befolkningen är en långvarig utvecklingstrend som tidvis påskyndas i samband med större strukturomvandlingar, såsom skedde i slutet av 1990-talet. Trenden fortsätter också i framtiden och befolkningen i Helsingforsregionen och tillväxtcentrumen ökar under de följande tjugo åren medan befolkningen i regioncentrumen förutspås minska i någon mån och befolkningen på landsbygden fortsätta att minska kraftigt. Enligt befolkningsprognoserna ökade befolkningen år 2000 i 18 ekonomiska regioner, år 2015 kommer ökning att förekomma endast i 10 ekonomiska regioner, dvs. i tillväxtcentrumen och deras omedelbara närhet, och under perioden 2015—2020, då befolkningen börjar minska i hela landet, växer bara Helsingfors, Tammerfors, Åbo och Uleåborgs ekonomiska regioner och några av deras närområden. Med tiden minskar både de årliga inflyttningsöverskotten och utflyttningsöverskotten (Statistikcentralen, befolkningsprognos).

Figur 7: Befolkningens migration i Finland enligt storleken på de ekonomiska regionerna 1994–2000, exkl. Åland (Källa: uträknat utifrån Statistikcentralens och Finlands Kommunförbunds siffror).

Tillgången till arbetskraft minskar snabbt inom regionerna under tiden fram till 2020. Läget är klart svårast i de östfinländska landskapen från Kymmenedalen till Kajanaland, där de åldersklasser som kommer in i arbetskraften efter 2010 endast utgör 60–70 % av de åldersklasser som lämnar arbetskraften.

Denna utveckling är ägnad att statistiskt sett öka sysselsättningsgraden i regionerna trots att den höjda sysselsättningsgraden inte nödvändigtvis kommer till synes som en ökning av produktionen eller antalet arbetsplatser. Eftersom arbetskraftens storlek och kompetens är faktorer som märkbart påverkar konkurrenskraften kan

man anta att också statistiska faktorer tillsammans med andra faktorer i framtiden kommer att bidra till att öka skillnaderna mellan de ekonomiska regionernas konkurrenskraft.

Kännetecknande för det finländska välfärdsamhället har sedan länge framför allt ansetts vara att välfärdstjänsterna är lika för alla. Då befolkningen å ena sidan åldras och å andra sidan koncentreras till vissa regioner blir det svårt att i framtiden tillhandahålla jämlika tjänster för alla medborgare. Problemet är dubbelt och blir svårare och svårare allt eftersom befolkningen i arbetsför ålder koncentreras till tillväxtcentrumen. Å ena sidan ligger problemet i frågan om hur

tillräckliga tjänster skall kunna tillhandahållas den växande befolkningen i tillväxtcentrumen och å andra sidan i frågan hur mångsidiga tjänster av god kvalitet skall kunna tillhandahållas de glesbebodda regionerna med utflyttningsöverskott och en allt äldre befolkning. Om regionsstrukturen ännu länge fortsätter att falla sönder kommer det att bli ännu svårare än tidigare att möta det växande behovet av vård- och omsorgstjänster.

Situationen kan komma att tillspetsas ytterligare under de närmaste 10 åren på grund av den åldrande arbetskraften inom den offentliga sektorn och framför allt inom social- och hälsovårdssektorn. Under denna period kommer en tredjedel av arbetstagarna inom den kommunala sektorn och social- och hälsovårdssektorn att gå i pension. Samtidigt hårdnar konkurrensen om kompetent arbetskraft på arbetsmarknaden. Att få den snabbt ökade efterfrågan på tjänster och arbetskraftsbortfallet att gå ihop kommer att bli en utmaning. Lösningar kommer knappast att hittas utan en regional och tvär administrativ omorganisering av tjänsterna. (*Utskottets uttalande 29*)

III Den regionala utvecklingen i Finland: Trender och framtidsperspektiv

I kapitlen I—II granskas vissa faktorer som är viktiga för den regionala utvecklingen. I detta kapitel koncentreras framställningen på en analys av de trender och framtidsperspektiv som gäller för den regionala utvecklingen: den regionala differentieringsutvecklingen, en jämförelse med de övriga nordiska länderna, regionernas konkurrenskraft och slutligen framtidens utmaningar inom olika typer av regioner.

3.1. Den regionala differentieringsutvecklingen

Trots att föreställningen om tudelningen i den regionala utvecklingen inte får stöd i undersökningar kan ändå utifrån dem dras den slutsatsen att en ny era inleddes i Finland under 1990-talet då det gäller den regionala utvecklingen. Den regionala differentieringen tilltog. De gamla regi-

onrelaterade problemen kvarstod förvisso. Struktumvandlingen inom jordbruket har ytterligare försvagat den del av landsbygden som är beroende av primärproduktion samtidigt som många ensidigt industrialiserade orter har förlorat sin ställning. Regionsystemets drag av zoninledning är fortfarande synliga och har till och med blivit tydligare när utvecklingen i östra och norra Finland, där den offentliga sektorn och primärproduktionen är förhärskande, fortfarande är svagare än det övriga landet.

Ett nytt drag är t.ex. att antalet framgångsrika regioner blir allt mindre eftersom många stadscentra har fått känna av strukturförändringen inom industrin och servicebranschen och även besparingarna inom den offentliga sektorn. Skillnaden mellan stadsregioner och tätortsregioner har ökat.

I början av 1990-talet var informationsindustrin den drivande kraften i den regionala utvecklingen. De traditionella motorerna, dvs. de stora industrianläggningarna och serviceinrättningarna, är fortfarande mycket viktiga för den regionala utvecklingen. I takt med globaliseringen har det nationella nätverket ersatts med å ena sidan globala kontakter och marknader och å andra sidan lokala nätverk. Nationell tyngd kan vara viktigt men då det t.ex. gäller företagsplaceringar kan lokala särdrag vara ännu viktigare.

I ett regional- och samfundssystem där centralhierarkin minskar i betydelse har olika typer av regioner varierande möjligheter vilket understryker vikten av lokal specialisering och egen kompetens. Från denna synpunkt sett skapar differentieringen således också möjligheter.

I Finland har det allmänna spelat en viktig roll då det gäller att snabba på den regionala utvecklingen och att jämna ut den. Under den industrialiserande regionalpolitikens era (1950-talet till 1970-talet) stod statens industripolitik i centrum. Både politiker och forskare kom underfund med att industrialiseringen under 1950-talet ledde till en allt tydligare regional specialisering. Huvudinstrumentet i de första utvecklingsområdeslagarna var skattelättnader och räntestöd till industri som investerade på randområden. Milstolpar i denna utveckling var grundan-

det av utvecklingsområdesfonden (Kera) i början av 1970-talet samt lagen om regionalt stöd-jande av transporter. Under den regionalpolitiska planeringens era (från början av 1970-talet till början av 1990-talet) fokuserade man på utbildningspolitiken, särskilt på grundskolan och utvecklingen av högskoleväsendet samt på välfärdstjänsterna. Regionalpolitiken utvidgades från att ha varit enbart industripolitik till en vitt förgrenad samhällspolitik. Dess mål blev att jämna ut de regionala skillnaderna i invånarnas levnadsförhållanden. Ett regionalpolitiskt planeringssystem för hela landet skapades. Då man samtidigt på bred front byggde upp välfärdsstaten förblev de regionala skillnaderna i levnadsförhållandena under en lång tid mycket små.

Under den tid då den regionala utvecklingen har grundat sig på olika program har teknologipolitiken haft en framskjuten ställning, vilket har möjliggjort en strukturförändring och förbättrat tillväxtcentrumens — och Finlands — internationella konkurrenskraft. Den egentliga programbaserade regionalpolitiken inleddes i början av 1990-talet. Bakgrunden till denna utveckling var bl.a. integrationen i Europa, förändringarna inom närområdena samt nya metoder på ekonomins område. I praktiken har EU:s regionala målprogram blivit en viktig utgångspunkt för den programbaserade regionalpolitiken i Finland.

Under de senaste åren har det visat sig att det blivit byråkratiskt och invecklat att administrera programmen och att det demokratiska beslutsfattandet är summariskt. Detta har upplevts som ett problem. Man har likaså hävdats att det finns ett demokratiunderskott. (*Utskottets uttalanden 36 och 37*)

En stor fråga inför framtiden är vilken balans som under globalisationen kommer att uppnås mellan de mål som gäller å ena sidan påskyndande av utvecklingen och å andra sidan utjämning. Vilken roll kommer den nationella regionutvecklingspolitiken att spela? Fins det över huvud taget något utrymme för en s.k. stor regionalpolitik eller drivs utvecklingen i regionerna allt tydligare fram genom sektorpolitikerna?

3.2. Nordiska drag i den regionala utvecklingen

På grund av de likartade geografiska förhållandena, den samhällspolitiska traditionen och samhällsekonomiernas storlek kan de nordiska länderna väl jämföras med varandra då det gäller den regionala utvecklingen. Dessutom har problemen med utvecklingen i regionerna under de senaste åren satts upp på samtliga nordiska länders agenda. Det förefaller som om den nya diskussionen om utvecklingen i alla länder utgår från likartade trender under 1990-talet. Bland dessa trender kan nämnas krisen i början av decenniet och en mycket stark ekonomisk tillväxt under slutet av decenniet. Eftersom den dåvarande tillväxtpolitiken i många avseenden hade nått sina gränser och den regionala utvecklingen inte hade lett till en politiskt godtagbar jämvikt, har man blivit tvungen att söka nya regionalpolitiska medel (Nordiska ministerrådet, 2002).

Dessa försök att finna nya medel har i alla nordiska länder resulterat i nya regionalpolitiska initiativ från regeringarnas sida åren 2001—2002. I Sverige, Norge, Danmark och Island koncentreras de nya strategierna i allt högre grad på industripolitiska åtgärder. I Finland har det handlat om revidering av lagen och förordningen om regional utveckling. Revideringen siktar på att effektivisera den nationella regionalpolitiken under EU:s pågående strukturfondsperiod 2000—2006. Förberedelserna inför strukturfondsperioden efter 2006 kommer hos EU-medlemmarna Finland, Sverige och Danmark till synes genom nya tyngdpunktområden inom regionalpolitiken.

Orsakerna till att regionalpolitiken blivit aktuell på de nationella dagordningarna är klart strukturpolitiska och utgår från en helhetssyn på samhällsekonomin. Forskarna är helt ense om att en koncentration av olika ekonomiska funktioner stärker samhällsekonomin. Sådana åtgärder förbättrar företagets konkurrenskraft och, genom en koncentrerad kompetens, också landets konkurrenskraft. Utbudet och efterfrågan på arbetsmarknaden förbättras och på kort sikt minskar flyttningsrörelsen också de regionala skillnaderna i arbetslösheten.

På lång sikt har emellertid koncentrationen av produktion och befolkning allvarliga samhällsekonomiska följder. De kortsiktiga fördelarna ger inte bästa möjliga regionstruktur på lång sikt. Den höga kostnadsnivån i tillväxtcentra koncentrerar flyttningsrörelsen på den unga och utbildade befolkningen, vilket försämrar tillväxutsikterna i regioner med flyttningsunderskott och ökar därmed arbetslösheten totalt.

En snabb koncentration av produktionsverksamheten skapar flaskhalsar och överhettning i tillväxtcentra. Konkurrenten om kompetent arbetskraft samtidigt som bostadspriserna stiger ökar inflationen i hela samhällsekonomin. Den situation som sedan mitten av 1990-talet har rått i de nordiska länderna och särskilt i Finland har tvingat de regionala ekonomierna att konkurrera sinsemellan om företagsplaceringar, vilket t.ex. när det gäller investeringar i infrastrukturen har bidragit till slöseri med samhällsekonomiska resurser.

Om man utöver de samhällsekonomiska fördelarna och kostnaderna ytterligare beaktar de samhälleliga fördelarna och kostnaderna medför koncentrationen på lång sikt vid sidan av uppenbara fördelar också många nackdelar i form av t.ex. ökade inkomstskillnader och sociala problem.

Den kompetensbaserade ekonomiska och industrialiseringspolitiken har å andra sidan också riktat sitt intresse mot kluster och regionala innovationssystem. Denna trend är tydlig i samtliga nordiska länder och leder till ett ökat intresse för regionalpolitik som gäller alla regioner, inte bara de svagaste. Det är fråga om att lägga upp regionala strategier för en ekonomisk tillväxt i regionerna och därmed nya tillväxtmöjligheter för hela samhällsekonomin. (*Utskottets uttalande 24*)

Ett annat tydligt drag i de nordiska länderna och särskilt i Finland är att tillväxten under de senaste 8–9 åren har baserat sig på en exceptionell export huvudsakligen utifrån en mycket snäv sektor, dvs. högteknologi (särskilt i Finland, Sverige och Danmark). Det är rimligt att anta att den nya tillväxtens element måste vila både på nyteknologi och traditionella sektorer,

för vilka hemmamarknadens betydelse kan vara större.

I jämförelse med Europa i övrigt har tillväxten i de nordiska länderna varit mycket god. EU-ländernas ekonomi har från 1993 till 2001 vuxit med ca 21 %, medan tillväxten i Finland har varit 39 %, i Island 34 %, i Norge 30 %, i Sverige 27 % och i Danmark 26 %.

En jämförelse mellan EES-ländernas välstånd och med den köpkraftskorrigerade bruttonationalprodukten per invånare mäter är välståndet i Norge, Danmark och Island tillsammans med Luxemburg och Irland klart störst medan Sverige och Finland endast ligger något över genomsnittet.

Om samma mätare tillämpas vid en regional jämförelse blir resultatet att huvudstadsregionerna har ett klart större välstånd (Nyland ligger 42 % över EU-ländernas genomsnitt). I denna jämförelse är välståndet i Finland mycket ojämna fördelat mellan regionerna än i andra länder. Å ena sidan ligger endast Egentliga Finland (utöver Åland) något över EU-genomsnittet medan å andra sidan Kajanaland, Södra Savolax, Södra Österbotten och Norra Karelen är de enda regionerna i Norden vars välstånd är lägre än 75 % av EU-genomsnittet. I de nordiska länderna har Sverige den klart jämnaste regionala fördelningen av välståndet.

I Finland har arbetslösheten ökat mest från 1993 till 2001 (både absolut och särskilt relativt). Enligt arbetslöshetsstatistiken (Statistikcentralen, 2002) uppgick antalet sysselsatta i Finland 1993 till 2,071 miljoner och år 2002 till 2,386 miljoner (de åtta första månadernas genomsnitt). Enligt arbetsstatistiken (Statistikcentralen, 2002) fanns i Finland i slutet av 1994 1,878 miljoner arbetsplatser och i slutet av 2000 2,237 miljoner arbetsplatser. Antalet nya platser var således 359 000. Arbetslösheten är också klart högst i Finland. I en europeisk jämförelse är de övriga nordiska länderna exceptionella eftersom de har praktiskt taget full sysselsättning. De regionala skillnaderna i arbetslösheten är störst i Finland: skillnaden mellan det värst och minst drabbade arbetslöshetsområde, Åland inkluderat, var ca 16 procentenheter och, om

Åland inte inkluderas, ca 12 procentenheter. Motsvarande tal i Sverige är något under 6 procentenheter, i Norge och Danmark 4 procentenheter och på Island ca 1,5 procentenheter. De regionala skillnaderna i Finland kan i Europa närmast jämföras med skillnaderna mellan de forna Västtyskland och Östtyskland samt mellan norra och södra Italien.

Migrationen och befolkningskoncentrationen är relativt sett störst i Finland och på Island.

Jämförelser mellan samhällsutvecklingen i de nordiska länderna under de senaste åren visar ofta att Finland jämfört med de andra nordiska länderna präglas av avbrott i utvecklingen, snabba förändringar och ytterligheter. Detta gäller även tydligt den regionala utvecklingen.

3.3. Regionernas konkurrenskraft

Den kraftiga differentieringen i den regionala utvecklingen i Finland särskilt efter medlet av 1990-talet har väckt frågan om vilka faktorer som påverkar regionernas ekonomiska framgångar eller regression. På den internationella arenan har forskning kring detta gjorts på 1990-talet bl.a. i USA, av EU:s kommission och i många EU-länder.

En av de mest omfattande undersökningarna på detta område är den som Michael Porter tillsammans med USA:s konkurrenskraftsråd utförde 2001 om den regionala grunden för USA:s konkurrenskraft (Michael Porter, Council of Competitiveness: Clusters of Innovation. Regional Foundations of U.S. Competitiveness). Den viktigaste slutsatsen av denna undersökning var att en höjd levnadsstandard på regional nivå bygger på ökad konkurrenskraft (produktivitet som stimuleras av innovationsförmåga). I de framgångsrika regionerna har den innovativa verksamheten koncentrerats till kluster, dvs. ekonomiska enheter i ett inbördes beroendeförhållande. Konkurrenskraften är inte beroende av i vilken bransch enheterna verkar utan hur de verkar. De viktigaste välbefinnandekällorna har skapats av aktörerna själva, dvs. det är inte fråga om naturtillgångar eller ärvd förmögenhet. De regionala ekonomiernas utveckling kräver en lång tid, ofta flera decennier. Det allmänna kan på

alla nivåer påverka tillkomsten av kluster. Formella eller informella samarbetsarrangemang (nätverk) är mycket viktiga för regionernas framgångar.

Även om användningen av begreppet konkurrenskraft då det gäller geografiska enheter, t.ex. regioner eller nationer, kan vara vilseledande innebär en analys av dem ändå att faktorer som är viktiga för regioners ekonomiska framsteg blir föremål för systematisk granskning. I en undersökning om utvecklingsförutsättningarna för Finlands regioner (Huovari m.fl., 2001) definieras konkurrenskraft som regionernas förmåga att skapa, frambringa och upprätthålla verksamhet som ökar regionens ekonomiska välbefinnande.

EU-kommissionen har listat fyra delområden som påverkar regionernas konkurrenskraft:

1. Den ekonomiska verksamhetens struktur, dvs. i praktiken industrins och servicebranschernas andel inom regionen,
2. den innovativa verksamhetens omfattning,
3. regionens kommunikationer och
4. arbetskraftens kompetens.

Dessa faktorer förklarar merparten dvs. ungefär två tredjedelar av skillnaderna mellan EU:s NUTS II-områden.

Ekonomisk tillväxt och ökad produktivitet är en följd av konkurrenskraft. De nya tillväxtteorierna betonar särskilt humankapitalets betydelse som produktionsfaktor. Å andra sidan understryker den nya forskningen inom ekonomisk geografi de positiva effekterna på regionernas konkurrenskraft vid verksamhetskonsentration. Detta har konstaterats vara en viktig faktor då det gäller att skapa, utveckla och sprida ny teknologi. Av detta följer emellertid inte att alla innovativa åtgärder skall koncentreras till stora bosättningscentra, utan att innovativitet förutsätter nära samverkan mellan verksamheter inom en och samma bransch eller mellan tangerande branscher.

Undersökningen (Huovari m.fl., 2001) uppställer ett konkurrenskraftsindex för de ekonomiska regionerna i Finland med indikatorer på områdena humankapital, innovativitet, konsentration och tillgänglighet:

1. Humankapital
 - befolkning i arbetsför ålder
 - delaktighetsgrad
 - antal studerande
 - antal teknikstuderande
 - antal högre examina
2. Innovativitet
 - FoU-kostnader
 - antal patent
 - antal innovativa verksamhetsställen
 - högteknologins andel av värdestegringen
3. Koncentration
 - befolkningskoncentration
 - antal sysselsatta inom koncentrerade branscher
 - andelen sysselsatta inom affärlivets service
 - antal sysselsatta inom den största branschen
4. Tillgänglighet
 - landsvägsförbindelserna till marknaderna
 - närheten till flygförbindelser
 - industrins utlandskontakter.

Undersökningen lyfter dessutom som konkurrenskraftsfaktorer fram det sociala kapitalet samt strategiska faktorer såsom verksamhetsmetoder och ledarskap, men dessa ingår ändå inte i indexet i brist på vederhäftiga sätt att mäta hur de har utvecklats. På det hela taget finns det skäl att förhålla sig restriktivt till indikatorerna på regional konkurrenskraft. De innehåller endast faktorer som kan mätas och jämföras i kvantitativt hänseende.

Resultaten visar att mätt med konkurrenskraftsindexet är Helsingfors ekonomiska region den klart konkurrenskraftigaste. De största skillnaderna till övriga ekonomiska regioner avspeglas i koncentrations- och tillgänglighetsmätarna. I Helsingforsregionen bor drygt en fjärdedel av Finlands befolkning och den drar nytta av sin ställning som huvudstadsregion.

Indexet för humankapital visar däremot att Helsingfors ekonomiska region inte är överlägsen för tätt inpå kommer Finlands övriga universitetsregioner. Det ser i själva verket ut som om en förändring i utvecklingen skulle ha inträtt un-

der de senaste åren vilket lett till att huvudstadsregionen inte längre drar till sig utbildade människor i samma utsträckning som förr. Mätt med innovativitetsindexet är Helsingforsregionen inte längre etta utan passeras av Salo, Uleåborg, Tammerfors, Jyväskylä och Borgå regionkommuner. Helsingfors regionkommuns ställning baserar sig nästan uteslutande på koncentrationsfördelarna.

Efter Helsingfors ekonomiska region kommer i fråga om konkurrenskraft de centra som vuxit under de senaste åren: Tammerfors, Uleåborg, Salo och Jyväskylä ekonomiska regioner. Tammerfors drar jämnt nytta av all konkurrenskraftsfaktorer medan konkurrenskraften för Uleåborgs och Salos vidkommande framför allt baserar sig på innovativitet — en följd av Nokias ställning i dessa regioners näringsliv. Jyväskyläs styrka är humankapitalet och innovativiteten.

Åbo, Borgå, Vasa, Villmanstrand och Södra Birkaland har konkurrenskraftsindex som är högre än landet i genomsnitt.

Industrialiserade regionkommuner med ett relativt lågt invånarantal utgör en rätt konkurrenskraftig grupp efter de stora bostadscentrumen. Många av dessa bygger sina framgångar på skogsindustrin och har en för finländska förhållanden osedvanlig lång industrihistoria. Sådana områden är t.ex. Södra Birkaland, Äänekoski, Imatra och Jämsä ekonomiska regioner. Deras konkurrenskraft är framför allt ett resultat av de koncentrationsfördelar som specialisering fört med sig.

Konkurrenskraftens delfaktorer är i allmänhet likartade i de ekonomiska regionerna. Om en regions konkurrenskraft är god är den i allmänhet framgångsrik på alla delområden. Sambandet mellan konkurrenskraftens delfaktorer är ännu tydligare i regioner med svag konkurrenskraft. I allmänhet placerar de sig långt ner på listan beträffande samtliga konkurrensförutsättningar. Denna dubbeleffekt kan anses synnerligen oroväckande för de svaga regionernas framtid. Om konkurrenskraften definieras som en förmåga att skapa, dra till sig och upprätthålla funktioner som ger ekonomiskt välstånd, kan man utifrån dubbeleffekten anta att skillnaderna

i utveckling mellan de olika regionerna kommer att öka i framtiden om inte särskilda åtgärder vidtas.

En avtagande nationell centralhierarki innebär, som ovan konstaterats, att lokala särdrag och regionala och lokala samarbetsarrangemang får en allt större betydelse. Den strategiska förmågan att utveckla gränsöverskridande regionalt samarbete särskilt med de övriga nordiska länderna och närområdena blir allt viktigare. Den regionala utvecklingen kommer i framtiden också att dra nytta det nordiska samarbetet, som har ökat under 1990-talet, och gemensamma nordiska intressen.

Regioner av samma typ och med likartad produktionsstruktur antas i allmänhet utvecklas på samma sätt. Under den senaste tiden har forskningsresultat emellertid visat att regionutvecklingen snarare styrs av de egna särdragen och verksamhetsformerna (områdeskomponent) än av produktionsstrukturen på området (strukturkomponent). Nyckeln till utveckling ligger sålunda åtminstone delvis i regionernas egna händer.

Eftersom kunskap och kompetens har en allt större betydelse för välbståndet finns det anledning att fokusera på en systematisk utveckling av att skapa, tillämpa och lära ut kunskaper. Under de senaste femton åren har innovationssystem utvecklats såväl på global, nationell, regional som på organisationsnivå.

Ett regionalt innovationssystem är en social helhet som består av kontakter mellan informationsproducenter, förmedlarorganisationer och företag. Innovativ miljö är ett besläktat begrepp.

En innovativ miljö

1. är ett komplicerat nätverk som huvudsakligen består av sociala relationer,
2. är begränsad till ett visst geografiskt område som ofta har en enhetlig profil,
3. skapar en känsla av samhörighet och samverkan samt
4. ökar den lokala innovationsförmågan genom synergi och en gemensam inlärningsprocess. (*Utskottets uttalanden 25 och 26*)

Framtidsutskottet har gjort en utvärdering av den regionala innovationsverksamheten "Den

regionala innovationsverksamheten i Finland, dess tillstånd, betydelse och utvecklingsutmaningar". Ovan nämnda begrepp spelar en central roll i utvärderingen. Den granskar också den regionala konkurrenskraften med hjälp av exempel från några ekonomiska regioner: i Nyland Mellersta Nyland och Lojoregionen, i södra Uleåborgsregionen Nivala—Haapajarvi ekonomiska region, Siikalatva ekonomiska region och Ylivieska regionkommun, i Mellersta Finland Jyväskyläregionen och i Lappland Kemi—Torneåregionen.

Den innovativa utvecklingen i regionerna — framtidsutskottets exempel

Framtidsutskottet genomförde 2002 ett utvärderingsprojekt *Den regionala innovationsverksamheten i Finland, dess tillstånd, betydelse och utvecklingsutmaningar*.

I samband med projektet användes på försök ett särskilt verktyg för att utvärdera en ekonomisk region konkurrenskraft. De fyra utvalda områdena har bedömts genom analys av tio faktorer som påverkar konkurrenskraften: humankapitalet, innovativiteten, koncentrationen, tillgängligheten, företagen, institutioner, livs- och boendemiljöns kvalitet, utvecklingsnätverket, den kreativa spänningen samt imagen. Utifrån analysen gjordes en sammanfattning av regionkommunens nuläge, konkurrensfaktorer och utmaningar.

Nedan ges en kortfattad framställning av de viktigaste förslagen i regionrapporten:

Kemi-Torneå ekonomiska region

I Kemi-Torneå regionen med drygt 62 000 invånare verkar flera storföretag vilkas framgångar huvudsakligen grundar sig på teknologi och teknologisk kompetens. Digipolisprojektet, som genomförs inom ramen för Norra Finlands Multipolis-nätverk håller på att utvecklas till ett viktigt kompetenscentrum som på ett

nytt sätt sammanför hundratals experter från utbildningsinrättningar och företag för ny teknologi. Eftersom skogsföretagen och ädelmetallproduktionen på området är globala aktörer måste transportsystemen ständigt förbättras. Utvecklingen av regionen förutsätter att hamnen i Ajos förbättras bl.a. med statsstöd så att den kan bli Lapplands djuphamn samt att Torneå farleden fördjupas på det sätt som AvestaPolarit önskar. Den planerade Barents-transportleden från Kemi till Murmansk förutsätter bättre hamnar. Det är också skäl att se till att den finländska tolkningen av EU:s avfallsdirektiv inte försvårar den nuvarande smidiga och ekologiska användningen av biprodukter.

Ett mångsidigare näringsliv inom regionen förutsätter tilläggsfinansiering av Tekes och andra investerare i innovativ verksamhet. Det mest brådskande projektet är att skapa en ädelmetallstudie för att främja vidare förädling av ädelmetall. Utbildningen bör utvecklas genom att yrkeshögskolans ställning stärks och genom en utvidgning av Lapplands och Uleåborgs universitets verksamhet inom regionen. Det behövs också en utredning av den lokala tillämpningen av den s.k. Björneborgsmodellen. Laxfisket erbjuder stora möjligheter för näringslivet om laxens vandring till Torneå älv och Simo älv kan tryggas. En tryggad basservice och mångsidigare kulturservice förutsätter att kommunernas finansieringsbas stärks.

Mellannyland och Lojoregionen

Analysen av Mellannyland (fem kommuner — 150 000 invånare) och Lojoregionen (sex kommuner och 80 000 invånare) koncentrerades på grundläggande aspekter på utvecklingsnätverken och den skapande spänningen samt på regionernas image.

Spetsprojektet kring utvecklingen av ett innovationsnät mellan Nylands regionkommuner, som är en del av regionutvecklingsavtalet 2002—2006 mellan Nylands förbund och statens regionförvaltningsmyndigheter och som yrkeshögskolan Laurea ansvarar för, kommer att försätta utskottets arbete i detta avseende. Det är viktigt att

- de ekonomiska regionernas yrkeshögskolor och andra läroinrättningar kopplas till innovationsfrämjande projekt som stöds av landskapets universitet, forskningsinrättningar och andra kompetenscentra,
- projekthelheter och aktörsnätverk för dem tas fram och skapas separat för de olika regionerna,
- de nyländska kranskommunernas roll förstärks genom att ett "Ba-nätverk", dvs. ett kunskapskampus skapas.

Den del av projektet som kretsade kring Mellannyland resulterade i ett förslag till ett kompetenscentrum för kvalitativt boende och en homogen samhällsstruktur. Förslaget utvidgas till att omfatta hela landskapet.

Regionutvecklingens framtid i Mellannyland bygger på det s.k. KUUMA-kompanjonskapet mellan kommunerna och andra aktörer. Avsikten med samarbetet är att främja konkurrenskraften och utveckla beslutsfattandet kring processer som berör hela regionen. Följande kompetensområden i Mellannyland kommer att synas särskilt: 1) informationsteknologi och den interaktiva teknologin och tillämpningen av dem på social och ekonomisk verksamhet, 2) utveckling av den offentliga sektorn, 3) kompetensutvecklingen inom den traditionella industrin och 4) kompetensutveckling inom kulturturism och övrig kulturverksamhet.

Den regionala utvecklingen i Lojoregionen kommer att kretsa kring projektet

"Hiiden pilotti", som handlar om utvecklingssamarbete mellan flera kommuner i regionen oberoende av kommungränserna. Av särskilt intresse är kompetensområdena för 1) informationsintensiva business-to-business tjänster och 2) nya välfärdstjänster.

Jyväskyläregionen

Jyväskyläregionen är sedan några år tillbaka ett av landets största tillväxtcentra med fem kommuner och ca 141 000 invånare.

Enligt målen för Mellersta Finland (vision 2015) är Mellersta Finland ett landskap som skall höja sin livskvalitet genom kunskap, kompetens och företagssamhet.

Den första utmaningen är att åstadkomma ett kompetenskoncept som beaktar dels kunskapsbehoven, dels de olika aktörernas visioner och planer och där alla regionala aktörer finns med. Det är också viktigt att arbets- och näringslivet vid sidan av läroinrättningarna i allt högre grad tar ansvar för utbildningen och för kunskapsproduktionen. Landskapet behöver ett ökat nätverkstänkande och ett nätverksarbete där nyckelorden är kombinerad av olika typer av kompetens.

Tillämpningen av ny teknologi också inom de traditionella branscherna kommer att betyda mycket för regionens konkurrenskraft i framtiden. Vid sidan av välfärdsteknologin kommer nanoteknologin och dess tillämpningar att komma in i bilden. Tillverkningen av pappersmaskiner kommer också i fortsättningen att vara verkstadsindustrins stöttepelare. Verkstadsindustrin och träproduktindustrin kommer att utvecklas så att den traditionella tekniken byts ut mot kunskaps teknologiska tillämpningar. Branschernas prioriteringsordning och betydelse för regio-

nens utveckling är: 1. pappersmaskiner och pappersframställning, 2. metall, 3. välfärdsteknologi, 4. träförädling och 5. IKT.

Den stora utmaningen för Mellersta Finland är att finna en samordnad syn på hur verksamheten skall utvecklas. Regionen styrs genom 20—30 olika program men borde i framtiden utvecklas utifrån en samsyn, inte utifrån administrativa program.

Uleåborgs södra

Uleåborgs södra har ca 90 000 invånare och omfattar Nivala-Haapajärvi, Siikalatva och Ylivieska regionkommuner. Det finns 17 kommuner på området.

Grunden för det allt aktivare samarbetet inom Södra Uleåborgsregionen är ett framgångsrikt regionkommunsarbete som inleddes 1995. Samarbetet utgår från den s.k. mosaikmodellen. Målet är att sammanföra kommunerna till ett nätverk, där den enskilda kommunen upplever sig som en del av en framgångsrik region.

Regionkommunsarbetet, spetsprojektarbetet, kompetenscentrumprogrammen och regioncentrumprogramarbetet har vävts in i varandra och håller på att leda till landskapsomfattande och rikstäckande megaprojekt av internationell betydelse (med budgetar på 5 miljoner euro). Bland projekten kan nämnas: Uleåborgs Södra Institut, RFM-Polis, träindustrins utvecklingsmiljö, produktionsstudio för metall och elektronisk mekanik ELMEK, WELLNESS PARK, Teknologiutbildningscentralen, Botnia Design-programmet, Marepolis och CUPP. Megaprojekten bygger på nätverk: kommunerna turas om att agera knutpunkt, där kompetensen även beaktar den kritiska massan.

När nätverken skapas sammanförs de olika aktörerna för en öppen diskussion. Inn-

ovationsarbetet i Uleåborgs södra har gått in i en krävande fas. För tillfället håller man på att skapa nätstrategier för nätverken, som är uppbyggda enligt spindelvävsmodellen.

Ett mål som tar sikte på 2010 har uppställts för den verksamhetsmodell som regioncentrumprogrammet för Uleåborgs södra bygger på. Utifrån detta skall den produktiva företagsverksamhetens omsättning och antalet arbetsplatser fördubblas. Internationaliseringsgraden skall öka från nuvarande 50 % till 85 %. Målen för turism- och kulturindustrin är lika ambitiösa.

3.4. Utmaningar för regiontyperna

Den programbaserade regionpolitikens era har kraftigt påverkat regionindelningen och inställningen till dess betydelse.

Det är helt uppenbart att den oenhetliga regionindelningen är av betydelse för utvecklingsverksamheten. Man har ofta uppmärksammat de spänningar som följer särskilt av indelningen i ekonomiska regioner men även problemen med storlänen. Då utvecklingsarbetet involverar flera organisationer inom regionalförvaltningen blir det svårare att skapa en samordnad uppfattning om regionen.

Utskottet har stannat för att utvärdera utmaningarna för de olika regiontyperna utgående från funktionskriterier och granskar dem utifrån nedannämnda uppställning. Uppställningen avviker från den som följs i framtidsredogörelsen i det avseendet att utskottet synar särskilt huvudstadsregionen och bedömer strukturen av stadsnät på ett annat sätt än redogörelsen.

3.4.1 Huvudstadsregionen. Huvudstadsregionen med sina drygt 1,2 miljoner invånare utgör en metropol av internationella mått både vad beträffar befolkning och produktion. Hela landet påverkas av huvudstadsregionens framgångar och misslyckanden. Huvudstadsregionens andel av den med drygt 300 000 förbättrade sysselsättningen åren 1993—2002 är över 40 %. Huvud-

stadsregionens invånarantal ökade under denna period med drygt 10 %.

På det hela taget är utvecklingsutsikterna för Helsingforsregionen gynnsamma: området placerar sig mycket högt också i en attraktivitetsjämförelse med andra europeiska metropoler. Hela landets utveckling gynnas av att huvudstadsregionens konkurrenskraft stärks i ett europeiskt och globalt perspektiv (se även OECD, november 2002). Metropolområdet håller på att utvidgas till områden som ligger utanför den egentliga Helsingforsregionen. I OECD-rapporten tas Lojo, Tavastehus, Lahtis och Borgå regionerna redan med i utvärderingen.

Utvecklingen av huvudstadsregionen sammanhänger i hög grad med att den bibehåller sin konkurrenskraft i relation till andra metropolområden i Europa. Helsingforsregionen måste svara på de utmaningar som följer av den starka flyttningsrörelsen och problemen med det regionala samarbetet. Som på andra metropolområden är de sociala problemen tydliga i huvudstadsregionen. Typiska problem är att antalet långtidsarbetslösa (12 500 år 2002) minskar långsammare än på andra håll i landet, antalet bostadslösa hushåll (6 500 i huvudstadsregionen och 5 300 i Helsingfors) och personer som missbrukar tung narkotika (uppskattningsvis 5 000, dvs. 40 % av hela landets missbrukare år 1999) är stort. Framtidsutsikterna försämrats av det otillräckliga utbudet av bostäder och den därav följande kostnads- och prisstegringen, den skönjbara utslagningsspiralen samt av den föråldrade infrastrukturen i relation till inflyttningen och den ökade verksamheten.

Det otillräckliga samarbetet i huvudstadsregionen kan i fortsättningen öka verkningarna av dessa problem. (*Utskottets uttalande 32*)

3.4.2 Storstadsområden. Storstadsområden är städer såsom Åbo, Tammerfors, Jyväskylä och Uleåborg som har klarat 1990-talets strukturförändringar med framgång och som har ett kraftigt flyttningsöverskott. I de nämnda storstadsområdena har befolkningsökningen sedan 1994 varit kring 5—10 % samtidigt som arbetsplatserna har ökat med 20—30 %. Typiskt för dessa städer är

att de i egenskap av universitets- och högskolorter har kontakter till mångsidiga kompetensnätverk, vilket ger dem möjligheter att också i framtiden utveckla sin kompetensbaserade näringsverksamhet. Den demografiska försörjningskvoten i dessa områden är mycket god, i vissa synnerligen god.

I andra stora regionkommunscentra med över 100 000 invånare har arbetsplatserna ökat med 10—15 % men bara Kuopio kan uppvisa en befolkningsökning. Dessa områden är nu tvungna att utveckla sin innovativa verksamhet och ta tätplassen som centra för forsknings- och produktutveckling i de branscher där områdena har en naturlig styrka. I många mindre centra har utvecklingen inte varit lika positiv: många har fått känna av den ekonomiska strukturförändringens negativa verkningar. Av historiska skäl har flera av dem byggt sitt välstånd på den offentliga sektorn. Då den offentliga sektorn under de senaste tio åren har dragit ned på sin personal har utmaningen för dessa centra varit och kommer också i framtiden att vara en breddning av produktionsbasen.

Många storstadsområden dras med likartade problem som huvudstadsregionen, t.ex. höga boendekostnader. Också otillräckliga kommunikationer skapar problem. (*Utskottets uttalande 33*)

3.4.3 Övriga stadsregioner. Utöver de stora stadsområdena har Finland ett tiotal regionala centra som i många hänseenden avviker från varandra. De består i allmänhet av en liten stad med närkommuner. Dessa ekonomiska regioner har av historiska skäl ofta specialiserat sig på några enstaka nyckelbranscher. Typiska exempel är kommuner med en pappersfabrik eller någon annan produktionsinriktning inom storindustrin. Den växande elektronikindustrin har inneburit framgångar särskilt för Salo och Lojo genom hög teknologisk kompetens och produktion.

Så länge de viktigaste produktionssektorerna i dessa regioner är framgångsrika går också ekonomin bra. Den ensidiga produktionsstrukturen gör emellertid områdena känsliga för fluktuationer och orsakar ofta arbetslöshet.

Jämfört med de stora stadsområdena är befolkningen i dessa centra i allmänhet äldre. Ungdomarna flyttar bort och antalet äldre ökar, försörjningskvoten försämras och kommunernas skattebas blir allt smalare.

Den största utmaningen för dessa centra är att skapa kontakter och nätverk. Detta ger dem en möjlighet att öka kompetensen och bredda produktionen. (*Utskottets uttalande 34*)

3.4.4 Landsbygden. Landsbygden i Finland är mångfacetterad. Kring tillväxtcentrumen mår landsbygden förhållandevis bra. Kärnlandsbygden består av små lokala centra. Den glesbebyggda landsbygden står för hälften av landets areal, men där bor bara en tiondedel av befolkningen.

I framtiden kommer landsbygden som sådan att kunna sysselsätta allt färre personer men den förblir levande endast genom ett lönsamt jordbruk. Inhemsk primärproduktion utgör grunden också för de livsmedelkluster som sysselsätter över 300 000 personer. Den köpkraft som jordbruket medför utgör grunden för en bibehållen servicestruktur på landsbygden och likaså för företagsverksamheten. De är en nationell utmaning att lösa frågan om hur landsbygden efter 2006 kan utvecklas genom nationella åtgärder på ett sådant sätt att en lönsam primärproduktion på landsbygden säkerställs.

Särskilt de glesbebodda landsbygdskommunerna har råkat in i regionutvecklingens onda cirkel: bristen på arbetstillfällen driver ungdomen till centra, befolkningens åldersstruktur snedvrids ytterligare och serviceutbudet försämras vilket driver ungdomen till centra. Välfärds-mätningar visar att dessa regioner har de största problemen.

Landsbygden är inte bara tvungen att hålla i gång en kvalitativt högt stående primärproduktion utan borde också skapa förutsättningar för produktionsverksamhet. Höjd förädlingsnivå, nya möjligheter för livsmedelsindustrin och den mekaniska träindustrin, turism och nya företagsformer öppnar nya perspektiv. Utvecklingen mot ett informationssamhälle öppnar likaså nya dörrar förutsatt att man genom samarbete mellan

den offentliga och privata sektorn skapar möjligheter att utnyttja denna utveckling.

Vägnätet förfaller på många håll, åtminstone vad beträffar vägar på lägre nivå. Dåliga vägar försämrar närheten och är oroväckande också med tanke på trafiksäkerheten. Ett bättre vägunderhåll gör det betydligt lättare att hålla landsbygden befolkad. (*Utskottets uttalande 35*)

IV Det finländska välfärds- och informations-samhällets framtid: kärnfrågor

Utskottet påpekar att Finlands framgång bygger på att det finns kvalificerade och flitiga människor samt starka samhällen som förbättrar livskvaliteten. Medborgare som tar hand om sig själva och andra är en viktig resurs i Finland 2015 med en balanserad utveckling.

Utskottet har behandlat kärnfrågorna kring Finlands framtid mot bakgrunden av de förändringskrafter, trender, möjligheter och hot som det redogörs för ovan. Följaktligen har utskottet beslutat gå närmare in på följande kärnfrågor i vår framtidspolitik, med vederbörlig hänsyn till avvägningarna i regeringens framtidsredogörelse.

4.1. Insatser för att stärka Finlands framgångsfaktorer

4.1.1 Informationssamhälle i utveckling. Finland har hållit sig väl framme i den globala utvecklingen av informationssamhället. Man kan säga att IKT-industrin var motorn i strukturomvandlingen i Finland på 1990-talet. Vi lyckades dra nytta av omställningarna i den internationella arbetsfördelningen och tillskansa oss en fördelaktigare position.

På 1990-talet tog sig Finland snabbt upp i täten bland världsledarna i den kunskapsintensiva utvecklingen. Också i internationella jämförelser låg Finland flera gånger nära toppen. Vi ligger fortfarande i täten om man ser till produktionen av informations- och kommunikationsteknik, dess betydelse för exporten och omfattningen av forskning och utveckling inom IKT-området.

Finlands IKT-industri har allt mer inriktat sig på produktutveckling och på tillverkning av specialprodukter och nyheter i stället för på mass-tillverkning. Det ställs alltså stora krav på universitetsutbildningen och forskningen för att vi skall kunna ha kvar vår höga konkurrenskraft. Branschen står för ungefär en fjärdedel av vår export. Sämre konkurrenskraft skulle vara förödande för fundamenten i vår ekonomiska tillväxt.

De nyaste internationella studierna visar emellertid av Finland på senare år tappat en aning om informationssamhället mäts i nationens förmåga att använda och utnyttja informations- och kommunikationsteknik. När man mäter hur utbredd IKT och Internet är (e-competitiveness) ligger Finland på plats 17 och när det gäller IKT inom den offentliga förvaltningen (e-government) på plats 12. (*Utskottets uttalande 27*)

Utvecklingen bekräftar den trend som redan länge har varit synlig, att människorna och deras organisationer inte har tagit till sig den nya tekniken i det dagliga livet i den omfattning som den tekniska utvecklingen hade tillåtit. Utskottet påpekar att Finland mycket mer måste lyfta fram de intellektuella funktionerna och det sociala kapitalet i samhällena, allt från familj, skola till arbetsplatser.

Också när arbetskultur, lärande och fritidsaktiviteter förändras behövs det nya och diversifierade möjligheter att utnyttja kunskap och teknik. Utskottet noterar särskilt att Finland inte ligger särskilt högt på listan bland de OECD-länder som har flest pc:ar och flest Internetuppkopplingar i hushållen. I Finland hänger det mycket mer på familjeekonomin än i andra nordiska länder, om hushållen skaffar en Internetuppkoppling. (*Utskottets uttalanden 2 och 17*)

Utskottet håller med delegationen för informationssamhället när det gäller hur informationssamhällets tjänster och möjligheter skall vara tillgängliga för alla, "webbifiering" av den offentliga servicen skall ta fart och den elektroniska servicen få större fotfäste i den regionala utvecklingen. (*Utskottets uttalanden 1 och 27*)

I detta sammanhang är det värt att notera de utvecklingsprojekt som fokuserar på att flytta över hela arbeten till regioner och orter, där det finns kvalificerat folk för uppgifterna och där arbetet kostar mindre. Bland projekten märks nätverket NetCenter, ett landsomfattande försök som leds av Jubileumsfonden för Finlands självständighet (Sitra). **(Utskottets uttalande 28)**

Regeringen bör snabbt starta en utredning med hög profil som går ut på att stat och kommuner i samråd kan backa upp informations- och kommunikationstekniken, bl.a. vid tillhandahållande av tjänster samt skapa förutsättningar för att medborgarna får större delaktighet i informationssamhället. **(Utskottets uttalande 2)**

Framtidsutskottet har genomfört ett projekt för teknikvärdering kring temat socialt startkapital och IKT. Projektet fokuserade särskilt på skolbarn och unga. De lär sig en stor del av IKT redan hemma. Ett starkt livslångt socialt startkapital uppkommer i familjen och kamratkretsen i samvaron kring fritidssysselsättningar. I informationssamhället är det viktigt att barn och unga är kritiska, har en sund självkänsla, en positiv livsinställning både psykiskt och socialt samt fungerar i grupp. Detta är viktigt både i skolan och hemma.

Den positiva utvecklingen mot ett informationssamhälle, liksom också den ekonomiska utvecklingen mot slutet av 1990-talet, har till stor del berott på statens och företagens ökande investeringar i forskning och produktutveckling. Framtidsutskottet har flera gånger påpekat att Finland måste göra relativt stora satsningar på forskning när vi en gång har gått in för en tillväxtstrategi med tonvikten lagd på kompetens och innovation.

Regeringen fattade ett framsynt beslut när den 1996 investerade medlen från försäljning av aktier i forskning och produktutveckling. Som regeringen flera gånger har påpekat har det varit viktigt för samarbetet mellan forskning och näringsliv att offentliga och privata forskningsmedel ökat samtidigt och att de därför stärkt varandra. Nu fungerar inte denna samverkan längre såsom den borde.

På senare år har den offentliga sektorns satsningar på FoU minskat snabbt. Enligt ett beslut av statens råd för vetenskap och teknologi bör den offentliga finansieringen av forskningen ligga på samma nivå som 1999, cirka 1,04 % av bnp. Men 2003 kommer den att ligga klart under 0,9 %. Den offentliga sektorn står för 28 % av finansieringen jämfört med att målet på 1990-talet var 40 %.

I den offentliga finansieringen av forskning och utveckling är det viktigt att anslagen ökar i jämn takt och bygger på en hållbar grund. Målet bör vara att Finlands satsningar på FoU redan de närmaste åren ökar till 4 % av bnp. Tillskottet måste gå till grundforskningen vid högskolorna och till Finlands Akademi och Teknologiska utvecklingscentralen. **(Utskottets uttalande 3)**

En stor utmaning i forsknings- och utvecklingsverksamheten i Finland är att åtgärda det snäva underlaget för högteknologi. Företagen koncentrerar sig fortfarande på informations- och kommunikationsteknik och ett enda företag svarar för en tredjedel av all FoU i vårt land. Företag inom andra branscher måste uppmuntras att öka sina investeringar i FoU och satsa på IKT-applikationer i sina produkter och sin produktion.

Utskottet påpekar också att den offentliga teknikfinansieringen är koncentrerad till vissa regioner. Enligt utskottet bör det över lag tas fram nya rutiner för den offentliga finansieringen till kompetensutveckling. Det måste finnas bättre och fler möjligheter att finansiera nyskapande projekt som stärker innovationsarbetet på regional nivå och backar upp den regionala utvecklingen. Detta kommer att vara av stor betydelse totalekonomiskt sett i framtiden. **(Utskottets uttalande 4)**

4.1.2 Kompetenslyft. I Finland har kompetens och utbildning redan i flera decennier varit viktiga beståndsdelar i den nationella utvecklingsstrategin, och så bör det förbli.

De senaste (OECD, oktober 2002) internationella jämförelserna visar att Finland satsar något mer på utbildning än OECD-genomsnittet. OECD bedömer däremot att vi ligger i världstop-

pen när det gäller effektivitet och resultat av investeringarna. I Finland ligger de unga i världstoppens när det gäller intresse för utbildning och i Finland söker man relativt sett mest in till utbildning på högre nivå.

I gruppen personer under 45 år hör Finland till länderna med den högsta utbildningsnivån, medan de äldre åldersklasserna har en betydligt lägre utbildning. Denna polarisering ger direkt utslag i möjligheterna att få arbete i olika åldersklasser, när arbetslivet allt mer betonar kompetens och kunskap.

I flera jämförelser har det sagts att styrkan i vårt utbildningssystem är att vi i Finland har betydligt mindre regionalt och socialt betingade skillnader mellan skolor och skolresultat jämfört med många andra länder.

Resultaten från internationella analyser av kunskapsnivåerna visar att vår grundskola är effektiv och ger goda resultat. I en jämförelse från 2001 var ungdomar i Finland i åldern 15 år bland de världsledande i traditionell läskunnighet, matematisk och naturvetenskaplig läskunnighet och i medborgarfärdighet. I en världsomfattande studie från 2001 i samhällskunskap kom finländska skolungdomar i åldern 14 år på andra plats. Vår grundskola fungerar således bra. Det finns goda förutsättningar för att ytterligare satsa på den psykiska och pedagogiska miljön. **(Utskottets uttalande 6)**

Vår grundlag värnas livslångt lärande och lärandets principer. Den nya skollagstiftningen stärker ytterligare principerna. Men den nya lagstiftningen kräver att skolorna medvetet går in i en förändringsprocess. Tyvärr har den önskade och så nödvändiga utvecklingen inte kommit i gång på allvar. De närmaste åren måste Finland kraftfullt satsa på att bättre utnyttja nya lärandemiljöer, se över läroplanerna och målmedvetet utnyttja utvärderingar för att nå de mål som satts upp, trygga tillgången till kvalificerade lärare i hela landet och ge lärarna ett kunskapslyft för att de skall kunna engagera och stötta.

Vårt utbildningssystem ställs inför fyra stora fyra utmaningar i framtiden: de bristande resurserna för universiteten och de långa studietiderna, att göra yrkesutbildning attraktivare och höja

nivån på utbildningen, ge grundskolan bättre möjligheter att förnya sig samt ett kunskapslyft för den vuxna befolkningen i kombination med fortsatta satsningar på kunskapsnivån.

Hela vårt skolsystem måste bli bättre på att ta fram intraprenörskapet hos de unga och skapa en tilltro till själva företagandet.

Ett femårigt barn i Finland har i snitt 18,7 studieår framför sig, flickor rent av 19,4 år. Där ligger Finland något högre än genomsnittet i industriländerna, och det beror på flera olika faktorer. En orsak är att vi i Finland i hög grad deltar i utbildningen på högre nivå (inskrivningen av åldersklassen är 67,2 % i Finland). En annan orsak är att studier inleds sent, att studierna drar ut på tiden och att många avlägger fler examina.

Finland har fattat ett strategiskt viktigt beslut att kraftigt utöka studieplatserna vid universitet och högskolor. Men resultaten riskerar att urholkas när resurserna inte utvecklas i motsvarighet till den nya situationen. Anslagen per studerande är mycket låga sett i ett internationellt perspektiv. Därmed sjunker nivån på utbildningen samtidigt som studietiden förlängs och anslagen per studerande sjunker ytterligare.

Högskolornas anslag per studerande måste höjas med hjälp av ett särskilt program för att vi skall få upp nivån på vår högskoleutbildning och grundforskning. Inom prioriterade områden skall vi ta sikte på att placera oss i täten internationellt sett. När resurserna ökas får vi bättre förutsättningar att satsa på studiehandledning och förkorta studietiderna. För kortare studietider krävs det också en översyn av studiestödet. **(Utskottets uttalande 7)**

Yrkeshögskolorna är en viktig resurs ute i regionerna. Utbildningsprogrammen bör läggas upp utifrån behoven i respektive region. Det är angeläget att det relativa behovet av universitet, yrkeshögskolor och yrkesutbildning utvärderas för att utbildningen skall ge bästa möjliga resultat. Yrkeshögskolorna bör gå samman till nätverk tillsammans med universiteten i syfte att främja tillämpad forskning och produktutveckling. **(Utskottets uttalande 25)**

För Finlands framtid spelar en högkvalitativ yrkesutbildning en stor roll samtidigt som yrkes-

examina fortfarande har en låg attraktionskraft. I många fall har ingenting gjorts åt lärandemiljöerna på flera decennier. Till många linjer finns det inte tillräckligt många sökande och väldigt många avbryter sina studier. I planeringen av utbildningsplatserna är det viktigt att väga in de arbetsplatser som blir lediga på grund av pensionsavgångar. En tydlig trend är att det under de närmaste decennierna kommer att krävas utbildning på åtminstone högre mellannivå för att komma ut i arbetslivet.

I den grundläggande yrkesutbildningen måste det snabbt ske en förbättring i lärandemiljöerna och utbildningsresurserna för att yrkesutbildningen skall bli mer intressant och kvaliteten höjas. **(Utskottets uttalande 8)**

Finlands kompetensinriktade tillväxtstrategi kräver att hela befolkningen och framför allt arbetskraften har tillfälle att förbättra sin kompetens regelbundet under hela sin livstid. Hur kunskapen och kompetensen kommer att se ut i framtiden beror på hur snabbt information byts ut, hur informationssamhället utvecklas, hur arbetsorganisationerna förändras och hur livet och yrkeskarriären omformas för den enskilde. **(Utskottets uttalande 9)**

Satsningar för att få en välfungerande vuxenutbildning i Finland är en av de stora kärnfrågorna eftersom fler lämnar arbetskraften än det kommer till människor. Hela 650 000 finländare i arbetsförålder har bara grundutbildning i ett läge då till exempel IT-kompetens krävs också i traditionella arbetsuppgifter. En oroväckande utveckling är också att internationella jämförelser visar att de äldre åldersklasserna i Finland är mindre intresserade av att komplettera sina kvalifikationer än i andra OECD-länder.

En annan stor kärnfråga för hur det skall gå med Finland i framtiden är vår kapacitet att förbättra den åldrande arbetskraftens kompetens. De kommande regeringarna måste sätta fokus på resurstilldelningen till vuxenutbildningen och satsa på insatser i enlighet med riktlinjerna från den parlamentariska arbetsgruppen för vuxenutbildning. Det måste tas fram finansiella mekanismer och ekonomiska incitament som sporrar folk att förbättra sin kompetens. Samtidigt påpe-

kar utskottet att kvaliteten på vuxenutbildningen måste bli bättre när samhället och arbetslivet i framtiden står inför nya stora utmaningar. **(Utskottets uttalande 10)**

4.1.3 Försvar av arbetssamhället. Sysselsättningen i Finland ökade från 61,1 till 66,5 % 1995—2001. Men den ligger fortfarande inte på tillnärmelsevis samma nivå som 1990, då siffran var 74,1 %. Samtidigt steg arbetslösheten från att 1990 ha varit 3,2 %, vilket praktiskt taget är full sysselsättning, till 15,4 % 1995 och var 9,4 % 2001. I arbetslösheten finns en kärna som består av 5—6 % strukturell arbetslöshet.

Snart kommer vi att stå inför ett läge då fler personer försvinner ur arbetslivet än det kommer till. Dessutom kommer Finland att befinna sig i en situation med hög arbetslöshet samtidigt som det råder brist på arbetskraft.

Sett i ett europeiskt perspektiv har sysselsättningen utvecklats i mycket gynnsam riktning och Finland bör inte ha några större svårigheter att redan 2005 nå upp till målet i strategin från Lissabon, som är en sysselsättning på 70 % 2010. Sett i ett längre tidsperspektiv är emellertid problemet att siffran är långt ifrån tillfredsställande, om man ser till de utmaningar som Finland kommer att ställas inför i framtiden.

En av de stora frågorna är hur vi skall lyckas hålla förhållandet arbetslösa till sysselsatta på samma nivå som nu i ett längre perspektiv eftersom det betyder att vi måste få avsevärt fler sysselsatta. Dessutom måste det till en omfattande ekonomisk tillväxt.

Siffrorna för den genomsnittliga ekonomiska tillväxten för omstruktureringsåren mot slutet av 1990-talet kommer inte att upprepas under den period som framtidsredogörelsen omfattar. Därför får andra instrument allt större tyngd. Därför bör regeringen se över sin sysselsättningsstrategi. Men de kunskapsintensiva branscherna och tjänsterna kommer alltså att spela en viktig roll inte minst för en gynnsam utveckling av produktiviteten.

Det är viktigt att åldrande män stannar kvar längre i arbetslivet. Finland har också internationellt sett en hög andel kvinnor i arbetskraften.

Dessutom har vi goda möjligheter att öka andelen ytterligare. Om vi så småningom lyckas höja den genomsnittliga pensionsåldern från 59 till 64 år som i till exempel Sverige ökar antalet sysselsatta med nästan 10 %. Dessutom är det viktigt att unga kommer ut i arbetslivet direkt efter utbildningen, eftersom de annars löper en uppenbar risk att marginaliseras. Detta gäller särskilt unga med avslutad utbildning i många regioner med hög arbetslöshet, men är inget främmande fenomen i huvudstadsområdet heller.

Målet i regeringens sysselsättningsstrategi bör vara att höja sysselsättningen till 80 % fram till 2015 i kombination med att en aktiv invandrarpolitik. Då kan Finland bli ett attraktivt land samtidigt som det hindras att svagheterna i vår konkurrenskraft blir bestående hinder för ett ökande välstånd. (*Utskottets uttalande 11*)

Som utskottet säger ovan i detta betänkande anses de höga skatterna vara en av de stora svagheterna i Finlands konkurrenskraft. Å andra sidan kan det framhållas att länder med höga skatter, de nordiska länderna och till exempel Holland, utan undantag ligger högt på listan för konkurrenskraftsmätningar. Om man ser till de enskilda skattefrågorna är det viktigt att skatten på arbete ligger på en nivå som backar upp hög sysselsättning och kompetens. Kostnaderna för arbete måste gå hand i hand med de framtida utmaningarna. Skatterna måste alltså vara gynnsamma för sysselsättningen och ta hänsyn till att det måste löna sig att både arbeta och anställa.

Med de gällande reglerna kommer kostnaderna för den åldrande befolkningen att öka skatterna med cirka 2 procentenheter om bnp inte stiger i motsvarande grad. Det säger sig självt att vi i vilket fall som helst måste inrikta oss på att sänka skatterna. Undre de kommande decennierna är det viktigt att fortlöpande bedöma de ekonomiska konsekvenserna av att befolkningen åldras och gå in för de små stegens politik för att sysselsättningen skall öka samtidigt som de offentliga investeringarna kan förbättra konkurrenskraften och höja välbefindet. (*Utskottets uttalande 14*)

I framtidsredogörelsen går regeringen nästan inte alls in på marginaliseringen i vårt samhälle,

och detta måste ses som en brist i dokumentet. Utslagning är en process som pågår inom olika livsområden (arbete, inkomster, familj, samhällsligt engagemang). Utslagningsprocesserna inom olika livsområden stärker varandra. Utslagning betyder att förankringen i samhället och omgivningen gradvis bryts ned. Arbetslöshet, i synnerhet långtidsarbetslöshet, är en av de största orsakerna till marginalisering i vårt samhälle. En annan framträdande orsak är långvariga sjukdomar på grund av arbetsförhållandena. Detta gäller särskilt psykiska sjukdomar. En tredje orsak är att det drar ut på tiden innan unga förankras i arbetslivet. (*Utskottets uttalande 19*)

Färskast studier kring rörligheten på arbetsmarknaden visar att personer med utbildning under lägre mellannivå nästan inte alls kan få jobb i omstruktureringarnas Finland. Vi vet att konkurrenskraften i Finland omfattar cirka 650 000 personer med bara utbildning på grundnivå. När det redan i dag och i framtiden kommer att vara ännu vanligare att människor går ut och in i flera yrken under sitt liv måste ett kunskapslyft för hela befolkningen forfarande ha högsta prioritet i vår politik för framtiden.

4.1.4 Arbetets framtid. Också i framtiden kommer det finländska samhället att utformas utifrån arbete. Men formerna för arbete kommer inte att vara de samma. Långvariga anställningar måste vara det primära målet. Både arbetstagar och arbetsgivarna måste ha ett gemensamt intresse i att stärka produktiviteten och satsa på fortlöpande kompetenshöjande insatser. Utbildning i anknytning till arbetet är ett viktigt element i själva arbetet. Utvecklingen kommer kanske att gå därefter att man inte kan välja yrkesinriktning en gång för alla, utan att många under sin livstid gör och måste göra många olika val under sin yrkesmässiga karriär.

Ett problem i arbetsmarknadssammanhang är att det finns så många kortvariga anställningar. Då de i synnerhet gäller unga kvinnor spelar de en roll för familjebildningen och därmed också för befolkningsutvecklingen. (*Utskottets uttalande 12*)

Denna trend kommer tydligt fram i studier om förändringarna i arbetslivet i Finland från slutet av 1980-talet till 2000-talet. Man kan tala om ett "in och ut-arbetsliv". Allt fler har blivit tvungna att gå ut och in mellan jobb och arbetslöshet och byta yrke flera gånger.

I framtidens arbete och sysselsättning intar företagande och självständig yrkesutövning en allt mer framträdande roll. Ett oroväckande faktum är att Finland i den senaste GEM-studien om företagaraktivitet kom på plats 28 av 37 länder. Fortfarande räknas arbete i hemmet och frivilligt arbete (den s.k. tredje sektorn) som arbete. **(Utskottets uttalanden 5 och 16—18)**

Arbetskulturen och arbetsorganisationerna håller på att omformas i och med att de går samman till nätverk samtidigt som en global arbetsmarknad växer fram.

Utvecklingen går dessutom därhän att allt större krav på diversifiering ställs på kompetens och kunskaper. Livslångt lärande, läs- och skrivkunskaper i informationssamhället och social kompetens, (bl.a. interaktion) blir allt viktigare. Det behövs plattare och mer flexibla organisationer i arbetslivet, arbetstagarna måste få ta större ansvar, satsningar på informationsutbyte måste göras samtidigt som samarbetet måste vara gott och uppmuntrande samt arbetsmiljön motivera arbetstagarna att vara nyskapande.

Arbete, lärande och utbildning är inte längre fristående element utan är sammanflätade i varandra. Arbete innehåller allt fler element av lärande. I bästa fall kan man tala om lärande organisationer. Arbete, utbildning och fritid kommer att avlösa varandra under människans livscykel. **(Utskottets uttalande 13)**

Utskottet har i flera sammanhang påpekat att arbetslivet i Finland fortfarande präglas av bristande flexibilitet i organisationen, ett utpräglat hierarkiskt tänkande och undermåligt samarbete som förhindrar utveckling. Allt detta leder till att människor i arbetslivet drabbas av utmattning och vill pensionera sig samtidigt som äldre arbetstagare får svårare att få jobb.

Framöver måste Finland satsa mer på lösningar som gör arbetsorganisationerna mer flexibla och motiverar arbetsplatserna till större samar-

bete samt undanröjer de drag i arbetslivet som utlöser förtida pensionsavgångar. Utskottet påpekar att det finns en rad nationella program som gett goda resultat och pekat på användbara erfarenheter. Bland dessa märks det nationella programmet för utveckling av arbetslivet, nationella produktivhetsprogram och forsknings- och handlingsprogrammet för bättre ork i arbete. Det är angeläget att resultaten tillämpas på alla arbetsplatser. **(Utskottets uttalande 12)**

Det finns många sätt för arbetsplatserna att bygga upp ett eget Knowledge Management, att ta vara på arbetsplatsens kunskapskapital. Hur effektiv IT-satsningarna och dokumentationsservicen än är kan de aldrig vara någon garanti för goda resultat. Inte ens de största teknikinvesteringarna räcker till om inte brukarna själva får vara med och söka fram och hantera kunskap.

Insikten att långsiktiga framgångar bara kan genereras med hjälp av satsningar på arbete i gemenskap och bättre arbetsprocesser är a och o för produktiviteten. Arbetsplatserna bör medvetet satsa på sin interna kultur och sina egna arbetsrutiner. De måste allt mer gå in för lärande tillsammans och bygga upp omfattande nätverk. **(Utskottets uttalande 15)**

Utskottet anser att regeringen i samråd med parterna på arbetsmarknaden bör ta fram ett program för arbetstidsläggningar som tillåter större flexibilitet i samordningen av familj, studier och arbetsliv. **(Utskottets uttalande 13)**

Erfarenheterna av IKT-medier för utläggning av hela arbeten visar att mycket få människor kan utnyttja möjligheten att distansjobba, om inte de tekniska lösningarna är välplanerade. Det krävs insatser för att främja utvecklingen av IKT-medier, till exempel ett landsomfattande nätverk typ NetCenter, om hela arbeten skall kunna läggas ut på kvalificerade och konkurrenskraftiga platser, anser framtidsutskottet. Detta spelar också en viss roll för regionerna. **(Utskottets uttalande 28)**

Utan satsningar på att få flickor och kvinnor att intressera sig mer för tekniska studier och tekniska yrken ökar inte de sociala och kulturella innovationerna. Samtidigt behövs det fler män i omvårdnadsyrken och som lärare.

4.2. Framtiden för befolkningen i Finland

4.2.1 En samhällspolitik för en åldrande befolkning. Att befolkningen åldras behöver inte ses som något oövervinnligt hot eller hinder för samhällelig och social utveckling. Att befolkningen åldras påverkar dock samhället i så hög grad att konsekvenserna måste vägas in i all samhällspolitik. Det bör också noteras att äldre-befolkningen står för många utmaningar och-möjligheter, till exempel när det gäller att ta fram tekniska lösningar och nya tjänster.

I ett demografiskt perspektiv kan det te sig lockande att upprätta planer och program för en kraftigt ökad nativitet för att frisera ålderspyramiden i vårt land. Demografin säger dock att det inte räcker med att eftersträva en lösning på problemet med en åldrande befolkning. Sett i ett samhällspolitiskt perspektiv måste det ses som ett ambitiöst mål, om vi kan hålla kvar vår i ett europeiskt perspektiv höga nativitet på samma nivå som nu.

Inte ens en snabbt ökande nativitet ger någon lösning på våra problem med en åldrande befolkning och konsekvenserna av detta. De kommande tio åren är avgörande, särskilt visavi arbetskraften. De som föds de närmaste åren kommer ut på arbetsmarknaden tidigast om cirka tjugo år.

Under 2010-talet fortsätter arbetskraften att minska, vilket försämrar Finlands utsikter för en ekonomisk tillväxt samtidigt som utgifterna för den åldrande befolkningen ökar. En sådan omställning av ålderspyramiden för arbetskraften minskar relativt sett den ekonomiska tillväxten med 1—1,5 procentenheter. Detta i ett läge då Finland efter sju feta år återgår till normala tillväxtsiffror och utsikterna för den internationella ekonomin är osäkra.

På ett principiellt plan har vi åtminstone följande lösningsmodeller att ta till: neddragningar i välfärdstjänsterna och därmed lägre levnadsstandard, högre arbetstakt och längre reell arbetstid och därmed större produktivitet, snabbt stigande sysselsättning med hjälp av olika instrument (se nästa utmaning), större nyttiggörande av teknik för att höja produktiviteten i kombination med ökad invandring. Av modellerna ovan är de två första inte politiskt godtag-

bara. De tre sista strategierna bör tillämpas med stor försiktighet med tonvikten lagd på en prioritering åt gången. Utskottet diskuterar modellerna nedan.

En åldrande befolkning har stora konsekvenser för familjepolitiken, social- och hälsovården och den samlade kompetenspolitiken.

Trots att det inte finns något vetenskapligt belägg för att familje- och barnvänliga insatser har en verklig och hållbar effekt på nativiteten kan de fungera som katalysatorer och i vilket fall som helst bidra till ett bättre samhälle. Enligt utskottets mening är det särskilt viktigt att arbetslivet utvecklas så att arbete och familjeliv bättre kan anpassas till varandra. De familjepolitiska stöden bör uppmuntra unga till att bilda familj tidigare. Det är en klok framtidspolitik att stödja barnfamiljer och att uppmuntra dem till att öka det sociala kapitalet och förebygga fattigdomen och utslagning. På så sätt kan utslagning förhindras att gå i arv. (**Utskottets uttalanden 19 och 20**)

Åldrandet ställer social- och hälsovården inför många olika slag av utmaningar. Meningen är att fortsatt utveckla den utifrån den nordiska universella välfärdsmodellen. Det kräver en mycket stark satsning på humankapital, dvs. fortsatt förbättring av människors funktions- och arbetsförmåga och kompetens. Det ger förutsättningar för ett självständigt liv och minskar därmed trycket på sociala utgifter i takt med att människors förutsättningar att fortsätta längre i arbetslivet förbättras och behovet av vård och omsorg för de äldre skjuts fram. Möjligheterna till detta har utretts i framtidsutskottets teknologitvärdering om geronteknologisk vårdteknologi.

Efterfrågan på arbetskraft inom social- och hälsovården ökar kraftigt. Det ger framför allt kvinnor bättre möjligheter att få arbete, om deras sysselsättningsstöd bland annat genom familjepolitiska åtgärder. Det behövs en upprustning av arbetsförhållandena, lönerna och framtongen inom hela den kommunala sektorn. Men den stora efterfrågan kan sannolikt tillgodoses bara genom en sammanslagning av de nationella

arbetskraftsreserverna med ny utländsk arbetskraft.

De utmaningar som befolkningens åldrande innebär bör få genomslag i all framtidspolitisk planering och där lyfta fram livscykel- och generationsfilosofin: det erbjuder de bästa förutsättningar för en hållbar samhällspolitik.

4.2.2 Invandringen och uppbyggnaden av det mångkulturella Finland. I Finland åldras befolkningen snabbare än i de flesta andra länder i Europa. Detta innebär att vi kan ställas inför en situation där vi behöver invandring för att få mer arbetskraft. En sådan utveckling bör hållas under kontroll så att onödiga motsättningar mellan finländare och invandrare inte uppkommer.

För att invandrare som redan finns i Finland och som kommer till Finland skall integreras väl måste också det finländska samhället satsa på att förbättra invandrarnas språkkunskaper och andra färdigheter. Detta underlättar för dem att placera sig på arbetsmarknaden. (*Utskottets uttalande 22*)

Finlands gynnsamma utveckling kan mattas av om sysselsättningen är fortsatt låg och om vi inte lyckas attrahera ny arbetskraft utifrån. Det bör också beaktas att utvandringstrycket av olika skäl kan öka och att framför allt ung högt utbildad arbetskraft söker sig bort från Finland.

Regeringen bör vid första tillfälle lägga upp en akt i invandringspolitik som utgår från det finländska samhällets utvecklingsbehov och respekt för de universella mänskliga rättigheterna. På denna punkt bör myndigheterna, arbetsmarknadens organisationer, företagen och frivilligorganisationerna tillsammans arbeta för att göra Finland till ett attraktivt invandringsland för kompetenta människor. (*Utskottets uttalande 21*)

I takt med att befolkningens åldrande under detta årtionde börjar få fullt genomslag på arbetsmarknaden, i pensionssystemen och hälso- och sjukvården i EU-länderna hamnar invandringspolitiken högt upp på EU:s agenda. Ökad produktivitet kan inte ersätta den minskande arbetskraften då det gäller att få till stånd en till-

räckligt stor ekonomisk tillväxt och upprätthålla och utveckla välfärdssystemen.

Som framgår av betänkandet har Finland tagit emot mycket få invandrare jämfört med EU i snitt: utlänningarna utgör 1,7 % i proportion till befolkningen (medelvärde för EU-länderna 5,1 % år 2000), nettoinflyttningen (per tusen kapita) är 0,5 (medelvärde för EU-länderna 1,8) och av samtliga utlänningar inom EU-området finns 0,5 % i Finland (t.ex. 2,6 % i Sverige och 39,3 % i Tyskland). Det beror möjligen också på detta att det mångkulturella ännu inte har fått särskilt starkt fotfäste i det finländska samhället.

EU:s utvidgning kommer med sin egen krydda i den invandringspolitiska debatten. Det är mycket svårt att förutse konsekvenserna av utvidgningen men det antas allmänt att 300 000—400 000 personer från de nuvarande kandidatländerna kommer att flytta till EU-länderna åren efter utvidgningen, 70—80 % av dem till Tyskland och Österrike.

Många EU-länder har redan tillämpat samma förfarande som Förenta staterna och Kanada traditionellt har gjort. Genom en selektiv invandringspolitik har det gjorts attraktivare för experter att arbeta i länderna och för studerande att studera där.

Ju mer integrationen fördjupas och utvidgas desto viktigare är det att EU-länderna har enhetliga regler för invandring. När de inre gränserna i Europa öppnas lyfts samarbetet i inrikes och rättsliga frågor fram. Toppmötet i Laeken beslutade i december 2001 att EU så fort som möjligt måste anta en gemensam asyl- och invandringspolitik.

Utskottet anser att EU vid första tillfälle måste slå fast gemensamma principer för invandringspolitiken som är acceptabla med tanke på de mänskliga rättigheterna och effektiva i att bekämpa brottslighet. Finlands regering bör aktivt vara med om att utveckla denna politik. (*Utskottets uttalande 23*)

4.3. Stöd för regionala framgångsfaktorer

4.3.1 Principer för utveckling av regionerna. De grundläggande principerna för utveckling av regionerna är fortfarande företagsamhet som ger

arbete och inkomster och offentlig service som garanterar likvärda levnadsbetingelser. (*Utskottets uttalanden 16—18*)

De grundläggande principerna för den nuvarande programbaserade regionalpolitiken på EU-nivå är fastlagd fram till 2006. Regionala utvecklingsprogram finansieras både med stöd ur unionens strukturfonder och med nationellt stöd. Utöver strukturfondsprogrammen spelar de stadspolitiska och landsbygdspolitiska programmen samt regionalcentraprogrammen och kompetenscentraprogrammen en central roll.

Regionutvecklingen har blivit ett mycket komplicerat område. Den offentliga förvaltningen samordnar en lång rad regionutvecklingsprojekt. De många programmen och den komplicerade och byråkratiska beslutsprocessen slukar en hel del resurser och gör regionutvecklingen mindre effektiv och försvagar resultatet. I utvecklingen av landskap och ekonomiska regioner vore det till fördel att kunna fungera enligt principen "lärande region" och då kunde projekten stödja varandra. (*Utskottets uttalande 37*)

En allmän bedömning av situationen efter 2006 är att stöden till medlemsstaterna minskar ytterligare och att de regionvisa stöden hamnar långt efter nuvarande nivå: en sänkning på ca 30 % kan tas som närmevärde. Men Finlands regionala struktur och problemen med regionpolitiken skiljer sig till den grad från de övriga EU-ländernas att det finns synnerligen goda grunder för att fortsätta med EU:s regionalpolitik i Finland också efter utvidgningen. Ett flertal faktorer skiljer Finland från de övriga EU-länderna: gles bosättning och splittrad samhällsstruktur, stränga klimatförhållanden, EU:s långa yttre gräns mot Ryssland och landets perifera läge på andra sidan havet jämfört med EU:s kärnområden.

Utskottets anser att regeringen bör förenkla de samlade insatserna och processerna för att utveckla regionerna och skapa större klarhet i det nationella och regionala beslutsfattandet på området. I sin EU-politik bör regeringen klart arbeta för fortsatt regionalt stöd efter 2006 och för tydliggörande av unionens politik. Regeringen

bör räkna med att förstärka sina egna nationella åtgärder. (*Utskottets uttalande 30*)

I Finland har offentlig service, inkomstöverföringar, infrastrukturella investeringar och beskattning utnyttjats i mycket högre grad än egentliga regionalpolitiska åtgärder för att jämna ut den regionala utvecklingen och de regionala skillnaderna i befolkningens välfärd. Därför är linjedragningarna i den s.k. stora regionalpolitiken viktiga för den framtida regionutvecklingen.

Eftersom en förbättring av regionernas kompetensunderlag är en ödesfråga för deras framtida utveckling understryker utskottet speciellt åtgärder på detta område. Anslaget för regional utveckling av högskolorna i det s.k. framtidspaketet är ett exempel på sådana åtgärder. Insatser för att förbättra datakommunikationerna (se 4.1.1), finansiera forskning och utveckling (se 4.1.1) och för att bättre utnyttja nätverket av universitet och yrkeshögskolor spelar en central roll, menar utskottet. (*Utskottets uttalande 25*)

En bättre kunskapsbas spelar en central roll också i de innovativa projekt för att främja regionutvecklingen som genomförts på initiativ av utskottet (se 3.3).

4.3.2 Stöd för regionala innovationer. En utveckling av det nationella innovationssystemet har hela 1990-talet ut stått i centrum för innovationspolitiken i OECD-länderna. Ambitionen har varit att engagera dels forskningen och utvecklingen i den offentliga och den privata sektorn, dels institutioner med de bästa förutsättningarna att skapa effektivitet i innovationsprocesserna, som forskning, utbildning, arbetsliv och näringar.

Under de senaste åren har det visat sig att det ofta krävs mera djupgående insatser än enbart nationella för att främja innovationer. Detta har förskjutit uppmärksamheten mot dels branschvisa kluster, dels regionala helheter. Men det kan på goda grunder hävdas att den regionala innovationspolitiken i Finland inte utgår från rationellt övervägande utan i centrala delar motiveras med EU:s regional- och strukturpolitiska resurser.

De regionala innovationssystemen hämtar sin styrka framför allt i att kunskaperna på det lokala och regionala planet är bäst om de medverkande parternas styrka och svagheter och om regionala utvecklingsbehov.

Med tanke på de regionala innovationernas effektivitet och resultat är det skäl att beakta att regionerna skiljer sig från varandra till storleken i väsentlig grad. På det hela taget har regionerna i de övriga länderna i Europa i snitt lika många invånare som hela Finland. Detta accentuerar åtgärderna från det allmännas sida i Finland för att främja samverkan och nätverk mellan regioner samt med våra närområden och de övriga nordiska länderna.

Finland har under de senaste tio åren skapat villkor för en stark regional innovationsverksamhet, som kunskapscentraprogrammet, arbetskrafts- och näringscentralerna och ett regionalt heltäckande nätverk av yrkeshögskolor. I framtiden blir det fråga om att utveckla denna struktur operationellt. (*Utskottets uttalanden 25 och 26*)

Utskottet anser att det i den offentliga kompetensfinansieringen bör tas fram modeller som medger en mera balanserad finansieringen av projekt för att förstärka regionala innovationer och stödja den regionala utvecklingen. Här spelar utvecklade nätverk som arbetar för att främja utvecklingskapaciteten och för att göra regionerna mera attraktiva en nyckelroll.

4.3.3 Demokrati och medverkan. Den regionala utvecklingen och den regionala förvaltningen över lag i Finland lider också i ett internationellt perspektiv av ett demokratiskt underskott. Det politiska beslutsfattandet på nationell nivå har relativt svagt genomslag i den regionala förvaltningen. Å andra sidan är beslutsfattarnas representativitet på regional nivå också i bästa fall indirekt.

Situationen kan bli ett ännu större problem i EU:s regionalpolitik efter 2006 eftersom de nationella regionala stöden kommer att spela en större roll än hittills. Inte minst när det gäller att utveckla regionerna internt behövs en stark beslutskapacitet och ett tydligare ledarskap. Regi-

onerna måste formulera sina intentioner tydligare, snabbare och mera demokratiskt. Det behövs intern utveckling av regionerna och "lärande regioner" för att sammanhållning skall uppstå.

Det demokratiska underskottet har inte enbart med valsystemen att göra. Beredningen och verkställigheten av utvecklingsprogram har de facto mycket större verkningar. Planer och program på landsskapsnivå utgör grunden för programarbetet men i praktiken är utvecklingen beroende av statliga myndighetsbeslut både på nationell och regional nivå. Finlands bipolära modell för demokratisk utveckling av regionerna, dvs. att den regionala planeringen ingår i den regionala självstyrelsen och att staten huvudsakligen är den verkställande parten, bör inför framtidens utmaningar ses som ett problem som kan få multipla effekter i situationen efter 2006.

Det går inte i en handvändning att engagera det civila samhället i regionutveckling och medborgarna har inte heller visat något större intresse för de möjligheter som stått till buds. Det faller sig naturligare att engagera det civila samhället, också i regionala frågor, i medverkan på det kommunala planet.

I förvaltningsförsöket i Kajanaland är det fråga om en ny typ av samverkan i landskapet på regional och lokal nivå. Ambitionen är att samla beslutsfattande och statlig finansiering av utvecklingen och att ge Kajanalands egna organ bredare beslutsbefogenheter, inte minst landskapsfullmäktige som valts genom direkta val på sikt kan försöket omfatta en omstrukturering av kommunerna.

Utskottet menar att de demokratiska principerna bör förstärkas i utvecklingen av regionerna och ledarskapsansvaret samtidigt tydliggöras. Utskottet understryker att regeringen bör bereda ett effektivare och mera demokratiskt beslutssystem inför de utmaningar som utvecklingen av regionerna efter 2006 ställer. (*Utskottets uttalande 36*)

4.4. Regionutvecklingen i framtiden

4.4.1 Stopp för rundgången i regionutvecklingen. Att sätta stopp för olika former av rundgång i all samhällspolitik är klok förberedelse för fram-

tiden: det kan hindra att problemen växer sig allt för stora och ofta också att de ekonomiska utgifterna sväller ut i onödan.

Befolkningens och arbetskraftens åldrande och den regionala koncentreringsen är scenarier som regeringen i sin redogörelse räknar med att kommer att förstärkas. Bedömningarna bygger på trenden i utvecklingen mot slutet av 1990-talet och början av 2000-talet och innehåller därmed en lång rad osäkerhets faktorer.

Det finns en klar ond cirkel i utvecklingen av både tillväxtcentra och områden med flyttningsförlust.

I växande centra har den onda cirkeln framför allt att göra med höga samhälls- och bostadskostnader, trafikproblem och kvaliteten på offentlig service, som hälso- och sjukvård samt utbildning. De utgör en riskfaktor i den kommunala ekonomin i dessa regioner. Dessutom finns det en risk för att nya arbetstillfällen uppkommer i långsammare takt på grund av svårigheterna i tillväxtcentren och att arbetslösheten i Finland börjar öka.

I områden med flyttningsförlust försvagas den relativa kompetenspotentialen genom att unga och utbildade flyttar bort. Samtidigt försämras befolkningens åldersstruktur. Befolkningens åldrande i kombination med hög arbetslöshet innebär en ogynnsam försörjningskvot och inskränker regionens skatteunderlag. Arbetslösheten och äldreomsorgen ökar kostnadstrycket, vilket i sin tur minskar på den offentliga service som kommunerna tillhandahåller sina invånare och kan dessutom försämra servicens kvalitet. Detta bidrar i sin tur till ökad flyttningsbenägenhet. **(Utskottets uttalande 31)**

Den regionala utvecklingen genom åtgärder från den offentliga sektorns sida har förändrats. I framtiden kommer det allmänna att spela en större roll i att tillhandahålla företagen gynnsamma verksamhetsbetingelser också utanför stora centra. Å andra sidan måste regionala aktörer ta ansvar för utvecklingen utifrån regionala särdrag. Regionernas framgång är beroende av deras anpassningskapacitet och attraktionskraft.

I Finland finns det utöver huvudstadsregionen och storstadsområdena omkring fem univer-

sitetsstäder och ett antal större landskapscentra och andra centra som i princip erbjuder goda möjligheter för företag att etablera sig.

Utskottet anser att regionalpolitiken bör ha som mål att skapa ett nätverk av regioncentra som täcker landets olika delar och att den vägen se till att de bevarar sin livsduglighet. Dessa centra skall fungera som tillväxtmotorer och de kan vara av varierande storlek och typ.

En mera balanserad regional sysselsättnings- och befolkningsutveckling, vilket nätverket av regioncentra syftar till, skulle göra det lättare för den stora regionalpolitiken att hålla skillnaderna i välfärden i styr. För det behövs det dessutom, framför allt när det gäller att bibehålla och förbättra nivån på servicen, ett närmare samarbete mellan kommunerna och nya administrativa och logistiska lösningar. **(Utskottets uttalande 38)**

Utskottet har den åsikten att kommunerna genom regionalpolitiska och andra incitament och stöd bör uppmuntras till samverkan över de nuvarande kommun-, regionkommuns- och t.o.m. landsskapsgränserna för att sätta stopp för rundgången i regionutvecklingen. I huvudstadsregionen bör samarbetet byggas ut avsevärt både kvantitativt och kvalitativt för att de allvarliga snedvridningarna i utvecklingen skall kunna stoppas samtidigt som staten bör utveckla sina investeringar i infrastruktur och bostadsproduktion.

4.4.2 Högkvalitativ välfärdsservice åt alla. I sin redogörelse understryker regeringen betydelsen av att tillgången till välfärdsservice garanteras i alla regioner. Där framhålls vidare att medborgarna kommer att garanteras tillgång till nödvändig välfärdsservice i alla regioner.

En av hotbilderna i framtiden är rundgången i regionutvecklingen (se 4.4.1), som dels kan urholka servicesystemen inte minst i avfolkningsregioner, dels försämra servicens kvalitet i regioner med stark tillväxt.

De största framtida förändringarna i välfärdsservicen orsakas av en snabb ökning i efterfrågan på hälsovårds- och omsorgsservice till följd av befolkningens åldrande, behovet av skyndsamma åtgärder för att locka mer arbetskraft till

branschen och de regionalt differentierade möjligheterna att producera högkvalitativ service. Det är fullt motiverat att förmoda att dessa branscher oundvikligen står inför ett behov av resurstillskott.

Å andra sidan finns det en viktig korrelation mellan utbildningstjänster och regionernas framtidsutsikter och utvecklings- och innovationspolitik. Utbildningspotentialen har givetvis ännu inte utnyttjats fullt ut i regionutvecklingen. Med tanke på styrningen är läget ytterst oklart, inte minst när det gäller yrkesutbildningen som spelar en central roll för näringslivets utveckling i regionerna.

Utvecklingen i informationstekniken har spelat och kommer också i framtiden att spela en speciellt viktig roll i den regionala utvecklingen av offentlig service. De möjligheter den erbjuder har ännu inte utnyttjats ens nära på fullt ut (se 4.1.1).

Enligt utskottets mening bör tillgången till högkvalitativ välfärdsservice garanteras oberoende av boningsort utifrån principen om jämlikhet. Utskottet understryker medborgarnas rätt till service på sitt eget språk på det sätt som grundlagen och språklagen föreskriver.

Som utskottet ser det är problemen med utveckling och styrning av servicen speciellt stora på regional nivå. Där möts å ena sidan problemen med den kommunala styrningen av regional service och å andra sidan statens oklara roll i att tillhandahålla regional välfärdsservice. Utskottet efterlyser en samsyn vid första tillfälle av den regionala servicens framtid. (*Utskottets uttalande 29*)

4.4.3 Differentierad regional utveckling. Utskottet anser att den grundläggande utgångspunkten för framtidspolitiken gällande regional utveckling skall vara att hela landet förblir bebott och omfattas av de funktionella systemen. Möjligheterna till självständig utveckling skall tryggas i hela landet. (*Utskottets uttalande 24*)

Utgående från detta skall den framtida regionalutvecklingen ses ur funktionell synpunkt och de administrativa lösningarna fastställas utifrån funktionella behov.

Som allmänna politiska riktlinjer lyfter utskottet fram följande åtgärder:

Ur funktionell synpunkt är det av väsentlig betydelse att den regionala dimensionen inom kompetenspolitiken främjas i hela landet. Universitetens och yrkeshögskolornas regionala påverkan måste stärkas. Innovationspolitiken måste se till att regionala innovationssystem också backas upp med hjälp av nya finansieringsmodeller för att det kunnande och de kunskaper som finns i landet skall förmedlas till företag och tjänsteproducenter i hela landet.

Utskottet anser att arbetskrafts- och näringscentralernas verksamhet bör stärkas genom att antalet teknologiombud inom deras områden ökas. (*Utskottets uttalande 25*)

Informationssamhällets tjänster och möjligheter måste ligga inom räckhåll för alla. Staten och kommunerna har här ett särskilt ansvar. Kontakterna till marknaden inom det egna landskapet och till den finländska och globala marknaden är av primär betydelse för den regionala utvecklingen av näringslivet. Utvecklingen av informationssamhällets redskap för att överföra hela arbetsblock till förmånliga ställen med sakkunskap bör stödjas. (*Utskottets uttalande 27*)

En ytterst viktig uppgift för den regionala utvecklingen är att bryta den regionala rundgången (se 4.4.1). För detta måste också skräddarsydda verktyg kunna användas. (*Utskottets uttalande 31*)

Utskottet lyfter fram följande åtgärder som riktlinjer för olika regiontyper:

Med tanke på hela landets utveckling är det klokt att främja huvudstadsregionens konkurrenskraft i ett europeiskt och globalt perspektiv i synnerhet när det gäller kompetens och infrastruktur. För detta liksom också för att kunna bevara den offentliga servicen på nuvarande nivå krävs ett avsevärt effektivare samarbete inom huvudstadsregionen och också åtgärder från statens sida. Vetenskapshögskolorna måste ha som mål att nå den internationella toppen. Finlands internationella rykte som teknologiskt modeland måste utnyttjas genom att en gemensam och enhetlig internationell företagspark i huvud-

stadsregionen inrättas för att dra utländska företag till Finland. **(Utskottets uttalande 32)**

Storstadsområdenas kompetensbas måste stärkas och diversifieras ytterligare så att de effektivare kan utnyttjas av regionala och nationella nätverk. Vetenskapshögskolorna måste ha som mål att nå den internationella toppen inom utvalda kompetensområden. Trafikförbindelserna mellan dessa områden och från dem till huvudstadsregionen bör förbättras som ett led i det nationella och internationella nätverksbygget. **(Utskottets uttalande 33)**

Möjligheterna för andra kommuner inom huvudstadsregionen att bygga upp samarbetsförhållanden och nätverk sinsemellan och med de stora centrumerna bör utökas. Detta kräver att både trafikförbindelserna och kompetens- och datornäten utvecklas. De möjligheter de erbjuder som arbets- och boningsorter med hög livskvalitet och som knutpunkter för turismen bör utnyttjas. **(Utskottets uttalande 34)**

På landsbygden bör primärproduktionens villkor förbättras för att den inhemska livsmedelsproduktionen skall kunna hålla hög klass. Landsbygden bör utvecklas som en miljö för ekologiskt hållbar verksamhet och trivsamt boende med en inriktning på mångsidiga små- och familjeföretag. Utvecklandet av en högklassig, hållbar natur- och upplevelseturism för med sig arbetsplatser också på den glesbebyggda landsbygden. För att förbättra tillgängligheten underhålls vägnätet inom landsbygdsregionerna. **(Utskottets uttalande 35)**

Strukturerna inom den regionala utvecklingen och förvaltningen av den utgör i Finland en ytterst komplex helhet. Aktörerna inom den offentliga sektorn är många. De genomför ett stort antal processer och beslutsfattandet är invecklat och byråkratiskt. Detta tar stora resurser i anspråk och leder till minskad effektivitet och framgång i utvecklingen av regionerna.

Bland aktörerna inom den regionala utvecklingen är kommunerna och staten autonoma enheter. Övriga aktörer får sina mandat av dem. Planerings- och beslutsprocesserna bland de demokratiskt valda kommunala aktörerna och bland statens regionala aktörer bildar sällan en

fungerande helhet, vilket är en klar svaghet i synnerhet i det läge som kommer att råda efter 2006.

För att kunna svara på de här presenterade utmaningarna som den regionala utvecklingen kommer att ställas inför krävs det att strukturerna och förvaltningen utvecklas på tre nivåer. Ett nytt slags regionalt samarbete krävs för att kommunerna skall kunna sköta sina uppgifter med framgång. Detta kan bl.a. åstadkommas genom att de kommunala funktionerna slås ihop. En effektiv regional utvecklingsverksamhet kräver bättre fungerande regionala helheter där huvudaktören har ett starkare demokratiskt mandat. På centralförvaltningsnivå, där ministerierna ofta har motstridiga intressen, måste statsrådet stärka sitt grepp om den regionala utvecklingen och därigenom göra den enhetligare. **(Utskottets uttalande 38)**

V Utskottets riktlinjer för framtiden

Premisser för balanserad utveckling i Finland 2015

Utskottet understryker att fundamentet för finländska framgångar på sikt utgörs av kunniga och flitiga människor, starka livskvalitetsinriktade samhällen och solida samhällsstrukturer. Medborgare som tar ansvar både för sig själv och för andra utgör en av hörnpelarna i 2015 års balanserade Finland.

Det är ytterst viktigt, menar utskottet, att målen för det nordiska välfärdssamhället läggs till grund för landets balanserade utveckling. Främst handlar det om demokrati, odelbara mänskliga rättigheter, full sysselsättning, en konkurrenskraftig och växande företagsamhet, en universell tillgång till offentliga tjänster och möjlighet till lika villkor. En integration av den ekologiska, sociala och ekonomiska dimensionen av en hållbar utveckling är ett måste.

Vid den i redogörelsen angivna tidpunkten är en på humankapital baserad samhällspolitik A och O för att Finland skall kunna möta alla utmaningar. Ett kunskapslyft och inhämtande av ny kunskap samt insatser för att förbättra den andli-

ga och sociala välfärden möjliggör en hållbar ekonomisk tillväxt.

Utskottet vill särskilt lyfta fram följande strategiska mål:

- Finland är ett samhälle som uppmuntrar till kreativitet och ansvarstagande och som behandlar alla invånare rättvist.
- Finland kombinerar två av sina styrkor, ett högtstående kunskapssamhälle med en social och regional kohesion.
- Finland är ett föregångarland när det gäller innovativitet och kultur.

Utskottet förutsätter att regeringen vidtar följande åtgärder:

IT- och kunskapssamhället

1. Med tanke på framtidens IT- och kunskapssamhälle är det, som delegationen för informationssamhället påpekat, viktigt att alla får tillgång till IT- och kunskapssamhällets tjänster och möjligheter, att myndigheterna allt mer går in för elektronisk kommunikation i fråga om sina tjänster och att IT- och kunskapssamhällets tjänster kunde spela en större roll för utveckling av regionerna.

2. Regeringen bör så snart som möjligt starta en utredning som utmynnar i att stat, kommuner och företag inom branschen tillsammans kan satsa på större och bättre nyttiggörande av informations- och kommunikationsteknik, t.ex. i sitt tjänsteutbud. Samtidigt bör medborgarna ges större möjligheter att påverka IT- och kunskapssamhället.

3. Den offentliga finansieringen av FoU bör med en gång fasas in på en nivå med tillväxt i jämn takt. Målet bör vara att Finlands investeringar i FoU redan de närmaste åren höjs till 4 % av bnp. De framtida påslagen bör anslås för basforskning vid högskolorna samt för Finlands Akademi och Teknologiska utvecklingscentralen.

4. Den samlade offentliga finansieringen av kompetens bör generera metoder som tillåter finansiering av projekt som på ett mer balanserat sätt stärker nyskapande, regionala innovativa projekt och stöder den regionala utvecklingen. I ett totalekonomiskt perspektiv kommer detta att väga tungt i framtiden.

5. Nya företag som klarar sig bra på den internationella marknaden med sina produkter och tjänster bör drivas fram och deras tillväxt påskyndas särskilt i informations- och kommunikationskluster inom affärsmässig program- och innehållsproduktion och IT-tjänster. Riskfinansiering till ett avsevärt större belopp än nu bör via Sitra och de regionala fonderna riktas till småföretag i initial- och tillväxtskedet.

Höjning av kunskapsnivån

6. Utgående från den finländska grundskolans internationellt erkända effektivitet bör utvecklingsarbetet ta fasta på att stärka den pedagogiska kulturen, rekrytera yrkeskompetenta lärare och förebygga utslagning.

7. En höjning av nivån på högskoleutbildningen och basforskningen kräver att högskolornas elevspecifika resurser ökas genom ett särskilt nivåhöjande program. Inom Finlands starka områden är målet att nå den absoluta toppen internationellt sett. Nivåhöjningen skapar också förutsättningar för att förbättra studiehandledningen och förkorta studietiderna. Det sistnämnda kräver också att studiestödet utvecklas.

8. Inom den grundläggande yrkesutbildningen bör en nivåförhöjning snabbt göras i fråga om inlärningsmiljön och utbildningsresurserna.

9. Utbildningssystemet bör utvecklas med större medvetenhet om att barn har olika

begåvning. Större uppmärksamhet bör ägnas inte bara matematisk och språklig begåvning utan i all synnerhet social begåvning, idrottsliga talanger och praktiska färdigheter.

10. En kontinuerlig uppgradering av i synnerhet den åldrande arbetskraftens kompetensnivå i alla arbeten och på alla utbildningsnivåer hör till kärnfrågorna när det gäller hur Finland skall klara sig. Det viktigaste inslaget i framtida regeringars kompetenspolitik bör vara att få ordning på resurser och verksamhet inom vuxenutbildningen utifrån de riktlinjer som den parlamentariska arbetsgruppen för vuxenutbildning tagit upp. De finansiella systemen och ekonomiska morötter bör uppmuntra människor att skaffa sig kompetens. Med tanke på samhällets och arbetslivets framtida utmaningar är det nödvändigt att höja nivån på vuxenutbildningen.

Arbete och sysselsättning

11. Regeringen bör i sin sysselsättningsstrategi inrikta sig på att höja sysselsättningsstalet till 80 % — i kombination med en aktiv invandrapolitik — fram till 2015. Det ger Finland en gedigen plattform att stå på i sin ambition att vara ett attraktivt land och hindrar att den finländska konkurrenskraftens svagheter blir bestående problem som hejdar en växande välfärd.

12. Det krävs effektivare grepp i framtiden för att minska de arbetsrelaterade sjukdomarna och de element i arbetslivet som leder till förtida pensionering. Det är ett måste att snabbt få upp sysselsättningsstalet, men det mänskliga priset blir allt för högt om arbetslivets organisation, samarbetsrelationer och kultur inte samtidigt ändras. Detta gäller i all synnerhet också korta arbeten.

13. Regeringen bör i samråd med arbetsmarknadens parter sätta i gång med att se över arbetstidsarrangemangen så att det under livets lopp blir lättare att anpassa familj, studier och arbete till varandra.

14. Den höga skattegraden har ansetts vara ett handikapp för den finländska konkurrensförmågan. Men å andra sidan kan det konstateras att länder med hög skattegrad — de nordiska länderna plus bl.a. Nederländerna — utan undantag placerar sig högt i mätningar av konkurrensförmågan. Betraktad som en särfråga bör beskattningen av arbete ligga på en nivå som stöder en hög sysselsättning och kunnande. Kostnaderna för att låta utföra arbete bör anpassas till de krav arbetet ställs inför i framtiden så att de bidrar till sysselsättning och gör det lönsamt att arbeta och låta utföra arbete.

15. Med hänsyn till arbetsproduktiviteten är det av största vikt att sammanhållningen i arbetet och arbetsprocesserna utvecklas för att generera framgång på sikt. Kulturen och rutinerna på arbetsplatserna bör medvetet styras i riktning mot samlärande. Detta bereder mark för lärande organisationer och allt större nätverksarrangemang.

Företagsamhet

16. Det finns ett klart behov av att i framtiden öka finländarnas intresse och beredskap att driva egna företag samt att förbättra företagens villkor överallt i regionerna.

17. Sporrarna till nyföretagande bör utvecklas och hindren för företagsamhet undanröjas genom en resolutare nationell företagarpolitik. Dessutom är det viktigt att utveckla den lokala innovationsmiljön för att företagen skall expandera och nya företag växa fram.

18. *Generationsväxlingarna inom små och medelstora företag kommer under de närmaste åren att vara exceptionellt många och därför krävs det aktiva grepp för att sänka tröskeln för yngre generationer att ta över.*

Befolkningen och familjens ställning

19. *Regeringen bör utveckla och ta i bruk familje- och barnvänliga sporrar. Det är en klok framtidspolitik att satsa på barnfamiljer för att avvärja fattigdom och utslagning; det är ett sätt att bryta en generationsövergripande utslagningsspiral.*

20. *De familjepolitiska stöden bör uppmuntra till familjebildning tidigare än nu är fallet.*

Invandrapolitik och ett mångkulturellt Finland

21. *Regeringen bör snarast möjligt gå in för en aktiv invandrapolitik med utgångspunkt i behovet att utveckla det finländska samhället och respekten för de universella mänskliga rättigheterna.*

22. *Vi bör ta exempel från vår egen historia och låta den kulturella mångfallden bli en framtidens framgångsfaktor. Regeringen bör i detta syfte satsa på en integrering av såväl nuvarande som framtida invandrare och särskilt gå in för att förbättra deras språkkunskaper och beredskap att komma in på arbetsmarknaden.*

23. *EU bör med det snaraste formulera sådana gemensamma riktlinjer för invandrapolitiken som är godtagbara med hänsyn till de mänskliga rättigheterna och effektiva i fråga om brottsbekämpningen. Regeringen bör agera aktivt när denna politik utformas.*

Regionutvecklingen

24. *Regionutvecklingens framtidsstrategi skall utgå från att hela landet är befolkat och omfattas av samhällsfunktionerna. Möjligheterna till utveckling på egna villkor skall tryggas i hela landet. Regionutvecklingens framtid bör därför granskas i funktionellt hänseende och de administrativa lösningarna bestämmas med samhällsfunktionerna som utgångspunkt.*

25. *Kompetenspolitikens regionala dimension bör befästas i hela landet. Universitetens och yrkeshögskolornas regionala inflytande bör ökas. För teknologipolitikens vidkommande gäller det att se till att regionala informationssystem stärks genom nya finansieringsformer och ökad regional rådgivning, så att den inhemska och internationella kompetensen förmedlas till företag och serviceproducenter i hela landet.*

26. *TE-centralernas resurser ökas genom teknologibud som är aktiva inom respektive region.*

27. *Hela befolkningen skall ha tillgång till informationssamhällets service och potential. Staten och kommunerna har ett särskilt ansvar i detta hänseende. Snabba förbindelser till alla delar av landet och möjlighet till Internet-förbindelse till alla hushåll bör säkerställas genom åtgärder från statens sida. Fungerande kontakter till marknaderna i det egna landskapet, i hela landet och till världsmarknaden är viktigt för näringslivets utveckling i regionerna.*

28. *Möjligheterna att överföra arbetsuppgifter till kompetenta och lönsamma områden med utnyttjande av de medel informationssamhället erbjuder skall förbättras. De ekonomiska regionerna bör kunna tillhandahålla konsumenttjänster i detta hänseende samt datastugor, verkstäder och motsvarande för att utveckla*

och upprätthålla företagskuvöser. Finansiering och funktioner på internationell nivå tryggas genom projekt där kommunerna, staten och företag deltar.

29. Tillgången till högkvalitativa välfärdstjänster bör utifrån jämlikhetsprincipen garanteras alla oberoende av boplatssort. Alla medborgare har enligt bestämmelserna i grundlagen och språklagen rätt till service på sitt modersmål.

30. Regeringen måste förenkla de utvecklingsförfaranden och -processer som gäller regionerna och förtydliga det nationella och regionala beslutsfattandet. I sin EU-politik skall regeringen klart agera för en fortsättning på regionstöden efter 2006 samt för en tydligare politik inom unionen. Utskottet föreslår inga ändringar i de geografiska gränserna för EU:s regionala stöd. Regeringen bör förbereda sig på större nationella satsningar.

31. Den regionutveckling som bygger på EU:s regionala stöd måste kompletteras med nationella satsningar i syfte att utjämna skillnaderna mellan regionerna och trygga en balanserad regionutveckling. Åtgärder krävs för att bryta nedåtgående spiraler i regionerna, vilket förutsätter specialutformade verktyg och metoder.

32. Utvecklingen i hela landet gagnas av att huvudstadsregionens konkurrenskraft förbättras både i europeiskt och globalt perspektiv, särskilt när det gäller kompetens och infrastruktur. För att främja denna utveckling och trygga nivån på den offentliga servicen behövs det dels ett mycket effektivare samarbete inom huvudstadsregionen, dels åtgärder från statens sida.

33. De stora stadsområdenas kompetensbas bör ytterligare förstärkas och diversifieras så att den i högre grad kan betjäna regionala och nationella nätverk. Kom-

munikationerna bör förbättras som en del av de nationella och internationella nätverken.

34. Övriga stadsregioners möjligheter till kontakter och nätverk både sinsemellan och till större centra bör ökas. Detta kräver större tillgänglighet genom förbättrade trafikförbindelser och kompetens- och datanätverk. Det är skäl att utnyttja stadsregionernas potential som högkvalitativa arbets- och boplatssorter och som knutpunkter för turism.

35. På landsbygden bör primärproduktionens villkor förbättras på ett sätt som garanterar en högklassig livsmedelsproduktion. Landsbygden utvecklas som en ekologiskt hållbar livs- och boendemiljö med mångsidiga satsningar på småföretag och familjeföretag. Ett tillräckligt underhåll av vägnätet på lägre nivå förbättrar tillgängligheten och möjligheterna att bo och arbeta på landsbygden. Satsningar på skogsbruk och fiske och på en kvalitativ och hållbar natur- och upplevelseturism skapar arbetstillfällen också i glesbygden. Näringspolitiskt betydelsefulla framsteg kan göras när nationella åtgärder och åtgärder som bestäms i avtal mellan Östersjöländerna resulterar i att laxen återvänder till älvarna kring Östersjön. På dessa områden görs försök med skatte- och andra förmåner för att intressera läkare, lärare och andra personer med hög kompetens för att ta anställning på landsbygden.

Regionförvaltningens strukturer

36. De demokratiska principerna bör diktera utvecklingen i regionerna samtidigt som ledarskapsansvaret understryks. Det behövs en tradition som utgår från "lärande regioner" och som stöder den interna utvecklingen. Regeringen måste skapa ett effektivare och mera demokratiskt beslutssystem inför regionutvecklingen med

sikte på den situation som kommer att råda efter 2006.

37. Regionutvecklingens strukturer och förvaltning måste förtydligas och effektiviseras. Aktörerna på de offentliga sektorerna är många - de koordinerar och genomför en mängd projekt och beslutsfattandet är invecklat och byråkratiskt. Detta tär på resurserna och gör utvecklingsarbetet mindre effektivt och resultatgivande. Kommunerna och staten är autonoma aktörer i regionutvecklingen och de övriga får sina mandat av dessa. Planerings- och beslutsprocessen, som drivs dels av de aktörer som utgår från den kommunala demokratin, dels av de statliga regionala aktörerna bildar inte alltid en fungerande helhet. Detta är en svaghet särskilt med tanke på situationen efter 2006.

38. För att svara på de utmaningar som framställts i betänkandet är det skäl att utveckla strukturerna och förvaltningen på tre nivåer. För att kommunerna skall kunna sköta sina uppgifter med framgång krävs det en ny typ av regionalt samarbete, som kan uppnås bl.a. genom fusion av vissa kommunala funktioner. En lyckad utveckling av regionerna förutsätter ändamålsenligare regionala helheter där den viktigaste aktören har ett starkare demokratiskt mandat av invånarna. I centralförvaltningen måste bevakningen av ministeriernas divergerande intressen ersättas med att statsrådet tar ett starkt samordnat grepp om regionutvecklingen.

En aktivare framtidspolitik och framtidsprogrammet

39. Statsrådet skall under valperiodens andra år ge en framtidsredogörelse till

riksdagen. Beredningen görs utifrån framtidsutskottets framtidsutredning (framtidskarta), där utskottet kartlägger temat för redogörelsen.

40. Det fragmentariska uppgiftsområdet och bristen på koordinering i förvaltningen och i statsrådet försvårar en stringent framtidspolitik. Regeringarna bör i framtiden göra upp ett särskilt framtidsprogram som tillämpas med iakttagande av de arbetsmetoder som statens programstyrning kräver. Tillräckliga resurser bör anslås för programmets genomförande.

41. Framtidspolitiken bör stärkas enligt följande alternativ: 1) framtidspolitiken prioriteras högre i statsrådets kansli och framtidsprogrammet genomförs under statsministerns ledning eller 2) i statsrådet utnämns en framtidsminister som ansvarar för framtidspolitiken.

Förslag till beslut

Efter att ha behandlat statsrådets redogörelse Balanserad utveckling i Finland 2015 föreslår framtidsutskottet

att detta betänkande godkänns som riksdagens ställningstagande till redogörelsen,

att betänkandet sänds till statsrådet för kännedom och

att ett uttalande godkänns (**Utskottets förslag till uttalande**).

Utskottets förslag till uttalande

Riksdagen förutsätter att regeringen på vederbörligt sätt beaktar de uttalanden som formulerats i kapitel V och som direkt berör regeringen.

Helsingfors den 11 december 2002

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Martti Tiuri /saml
vordf. Kalevi Olin /sd
medl. Christina Gestrin /sv
Leena-Kaisa Harkimo /saml (delvis)
Leea Hiltunen /kd
Susanna Huovinen /sd
Reijo Kallio /sd
Kyösti Karjula /cent
Jyrki Katainen /saml (delvis)

Risto Kuisma /sd (delvis)
Mika Lintilä /cent (delvis)
Markku Markkula /saml
Jukka Mikkola /sd (delvis)
Esko-Juhani Tennilä /vänst
Pekka Vilkuna /cent (delvis)
ers. Esko Kurvinen /saml
Irja Tulonen /saml (delvis).

Sekreterare var

utskottsråd Paavo Löppönen.